

KRZYSZTOF NIERZWICKI

ORCID: 0000-0002-6860-1764

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

EGZEMPLARZ DRUGIEGO WYDANIA *DE HUMANI CORPORIS FABRICA* ANDREASA VESALIUSA (BAZYLEA 1555)
W ZBIORACH KSIĄŻNICY CIESZYŃSKIEJ W CIESZYNIE.
CZĘŚĆ II. W KSIĘGOZBIORZE KS. LEOPOLDA JANA
SZERSZNIKA (XIX WIEK)

Charakterystyka księgozbioru L.J. Szersznika, ze szczególnym uwzględnieniem działu medycznego. Miejsce dzieła A. Vesaliusa w zbiorach L.J. Szersznika. Opracowanie dzieła A. Vesaliusa w Cieszynie. Próba ustalenia możliwych miejsc nabycia dzieła A. Vesaliusa przez L.J. Szersznika. Książki z szesnastowiecznych kolekcji lekarskich w zbiorach L.J. Szersznika. Opis fizyczny cieszyńskiego egzemplarza *De humani corporis fabrica*. Użytkowanie dzieła A. Vesaliusa w Cieszynie.

SŁOWA KLUCZOWE: Cieszyn, Książnica Cieszyńska, Leopold Jan Szersznik (1747–1814), Andreas Vesalius (1514–1564), *De humani corporis fabrica*

Pośród bogatych zasobów bibliotecznych Książnicy Cieszyńskiej znajduje się egzemplarz drugiego wydania anatomicznej pracy Andreeasa Vesaliusa *De humani corporis fabrica* (Bazylea 1555). Wolumin trafił na Śląsk Cieszyński w początkach XIX wieku za sprawą zasłużonej postaci tego regionu — prefekta cieszyńskiego gimnazjum katolickiego, jezuita ks. Leopolda Jana Szersznika¹.

¹ Zarówno osoba cieszyńskiego uczonego i społecznika, jak i jego biblioteka znalazły stonkowo licznych historyografów, co zwalnia mnie z szerszego omówienia postaci Szersznika oraz jego księgozbioru. Warto przy tym jednakże zauważyć, iż sam księgozbiór Szersznika czeka na odrębną monografię, albowiem dotychczasowe prace, zazwyczaj o charakterze przyczynkarskim, skupiły się nade wszystko na zagadnieniach budowy kolekcji, jej dziejów i opracowania, nie podejmując jej szerszej analizy bibliologicznej. Najważniejsze prace zostały zacytowane w niniejszym tekście, a ich wykaz znajduje się na końcu artykułu.

Wcześniej — jak wykazano w pierwszej, opublikowanej w ubiegłym roku, części artykułu (Nierzwicki, 2021, s. 5–28) — znajdował się on w posiadaniu ojca i syna: Ezechiasa, lekarza, i Georga, prawnika, Reichów — dwóch uczonych i praktyków z Greifswaldu i Spiry. Dokumentują to dwie zapiski proveniencyjne szczegółowo omówione w poprzednim tekście.

Ciągle niewiadome pozostają natomiast miejsca przechowywania kodeksu od śmierci drugiego jego właściciela (około 1620) do momentu, kiedy trafił do zbiorów L.J. Szersznika w Cieszynie, czyli do roku 1802. Tak jak wspomniano w pierwszej części artykułu, można mniemać, iż po śmierci Georga Reicha wolumin pozostał jeszcze przez jakiś czas w rękach wdowy — Justyny, ale jego dalsze losy pozostają dla nas tajemnicą. Nie mamy bowiem żadnej wiedzy, czy Georg zmarł bezpotomnie, czy też miał jakichś spadkobierców. Możliwe, że — o czym także wzmiankowano — tom przeszedł w ręce rodziny wdowy, z której również wywodzili się medycy. Jest też niewykluczone, że Georg Reich podarował lub sprzedał omawiany egzemplarz któremuś ze swych medycznych przyjaciół. Mógł nim być dla przykładu — odnotowany wcześniej — heilbroński medyk Jeremias Eisenmenger (zm. 1625) lub też zaprzyjaźniony z Georgiem, urodzony w 1578 roku przyszyły doktor (1611), a następnie profesor (1617) medycyny, Johannes Eberhard (Ewert, 1578–1630) z Greifswaldu, a więc miasta rodzinnego Reicha (Blanck, 1874, s. 27; Kosegarten, 1857, s. 233).

Zażyłość między Reichem a Eberhardem, szczególnie zaś z jego rodzicami, była na tyle silna, że 13 września 1611 roku Georg skreślił — zachowany do dzisiaj w Bibliotece Uniwersyteckiej w Bazylei — jednostronicowy list² do ówczesnego rektora tamtejszego Uniwersytetu — wybitnego anatoma i botanika Gasparda (Caspara) Bauhina (1560–1624) (Jessen, 1875, s. 151–152)³, w którym rekomendował Eberharda jako kandydata do uzyskania na bazylejskiej uczelni stopnia doktora medycyny. Dodajmy, że zarekomendował skutecznie, albowiem w ślad za prośbą Reicha w tymże roku Eberhard istotnie taki stopień w Bazylei uzyskał, obejmując z czasem stanowisko lekarza miejskiego Greifswaldu i profesora medycyny miejscowego uniwersytetu, a w końcu dwukrotnie jego rektora (1622/1623 i 1626/1627). Stał się w ten sposób w pewnym sensie następcą na tym stanowisku omówionego w poprzedniej części profesora Ezechiasa Reicha — ojca Georga, a jednocześnie pierwszego właściciela *Fabrica*.

² Universitätsbibliothek Basel, sygn. G2 I 6, fol. 187, G. Reich, *Brief an Caspar Bauhin*, Speyer 1611, <https://doi.org/10.7891/e-manuscripta-13692> (dostęp: 5.09.2022).

³ Co ciekawe, G. Bauhin zasłynął również jako wybitny anatom i propagator pism Vesaliusa, jednym zaś z jego dzieł była książka zatytułowana *De corporis humani fabrica*, wydrukowana w Bazylei w 1590 roku. Zob. m.in. Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts (dalej: VD16), B 844, <http://gateway-bayern.de/VD16+B+844> (dostęp: 5.09.2022); Ghosh, 2016, s. 159–164.

We wspomnianym liście Georg wyraźnie zaznacza, że dobrze zna rodziców Johannes'a i ręczy za niego, co dowodzi jego bliskich relacji ze środowiskiem medycznym, a tym samym wskazuje na potencjalnych nabywców dzieła Vesaliusa. W tym przypadku przypuszczenie to dodatkowo wzmacnia fakt, iż wśród uniwersyteckich zajęć Eberharda znalazło się również nauczanie anatomii (Kosegarten, 1857, s. 233), w czym bez wątpienia najważniejszy wówczas podręcznik w tej dziedzinie mógł być pomocny.

Jak można sądzić, obaj wspomniani medycy nie byli jedynymi lekarzami zaprzyjaźnionymi z Georgiem Reichem. Czy jednak któryś z nich stał się nabywcą Wesaliańskiego traktatu oraz czy ktokolwiek po Reichu korzystał z naszego egzemplarza — nie wiemy. Trudno jednak sobie wyobrazić, aby kodeks przez tak znaczny okres pozostawał bezużyteczny, leżąc gdzieś na półce nic nieznaczącej biblioteki. Luka w dziejach omawianego tomu jest wszakże bardzo długa — wynosi bowiem blisko dwa stulecia. Jednak mimo tak rozległego czasu nie zachowały się na nim żadne ślady pozwalające wpaść na trop innych — niżli wymienieni — właścicieli. Być może — co już wcześniej sygnalizowano — oderwany fragment górnej okładziny wraz z wyklejką oraz uszkodzona karta ochronna mogły przynieść w tym względzie jakieś informacje. Niestety zagadnienia tego w żaden sposób nie uda się już rozstrzygnąć.

Zmieniło się to blisko 200 lat później — z chwilą kiedy zakupu dzieła dokonał cieszyński jezuita L.J. Szersznik. W 1802 roku nabył on wolumin *Fabrica*, odnotowawszy osobiście ten fakt na stronie tytułowej w postaci lakonicznego wpisu, który jasno wskazuje na poczyniony wydatek finansowy: „Leopoldi Scherschnick m[anu] p[ro]p[ria] 1802. 4 fl[oreni]”. Omawiana książka nie wyróżniała się w tym względzie od innych dzieł pozyskanych przez zakonnik'a, albowiem większość woluminów opatrywał on właśnie swoim podpisem wraz z datą wpływu, niekiedy zaś również ekslibrisem⁴, w przypadku zaś darów — informacją o benefaktorze (Szelong, 1993, s. 44–45). W świetle tej zapiski — ulokowanej w górnej części karty tytułowej w stylizowanym (ornamentem okuciowym) typograficznym kartuszu, zawierającym oprócz herbu rodu Vesaliusów informacje o autorze i tytule dzieła — jak możemy sądzić — L.J. Szersznik zakupił interesujący nas wolumin za 4 floreny właśnie w 1802 roku. Stało się to w momencie, kiedy od kilkunastu miesięcy toczyły się już prace nad rozlokowaniem utworzonej przez niego oficjalnie w tymże roku biblioteki publicznej (Bieńkowska, 2001, s. 16), natomiast dzieło to miało w zamyśle twórcy zasilić jej zbiory. Tak się też stało.

⁴ Ekslibris ten, znany z wielu egzemplarzy z księgozbioru Szersznika, przedstawia wnętrze barokowej biblioteki z widniejącą u góry, wyrażoną majuskulnie sentencją: „MALO INVIDIAM QUAM MISERICORDIAM” („Wolę zazdrość niż litość”), u dołu zaś minuskułnym tekstem: „Ex Bibliotheca Leop[oldi] Ioann[is] Scherschnick”. Szerzej na temat tego ekslibrisu i jego znaczenia pisze Barbara Bieńkowska (1998, s. 139).

Zanim jednak bardziej szczegółowo odniesiemy się do kwestii nabycia, opracowania, użytkowania, a także opisu i dalszych losów woluminu, należy w kilku słowach scharakteryzować księgozbiór ks. Szersznika ze szczególnym uwzględnieniem działu medycznego jego biblioteki, w którym ulokowano dzieło Vesaliusa. Zarówno głębokie rozważania nad materią bibliotekarskiej praktyki stosowanej w bibliotece Szersznika, jak i przynajmniej „rzut oka” na jej zasoby mają tutaj swoje uzasadnienie. To bowiem pierwszy z właścicieli omawianego kodeksu, w stosunku do którego dysponujemy znaczącą wiedzą nie tylko odnośnie do jego kolekcji, ale i umiejętności posiadacza w zakresie obchodzenia się z księgozbiorem, w tym przede wszystkim klasyfikacji, opracowania, a także przechowywania i użytkowania książek. Wiedza w tym zakresie przetrwała do naszych czasów zarówno dzięki zachowanym woluminom z jego biblioteki, jak i sporemu zasobowi materiałów archiwalnych znajdujących się w Książnicy Cieszyńskiej, głównie w 34 tomie zespołu akt zatytułowanych „Archiwalia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego” (Rusnok, 1998, s. 107–109).

Przyjrzyjmy się zatem najpierw bibliotece Szersznika. Jej gromadzenie rozpoczął jeszcze w okresie studiów w Ołomuńcu (1762), po czym kontynuował powiększanie zbiorów podczas swoich pobytów praskich w latach 1768–1774. Kiedy w 1775 znalazł się w Cieszynie, jego kolekcja była już znacząca, chociaż została mocno przetrzebiona podczas pożaru, jaki wybuchł w mieście w 1789 roku. Podejmując różne — niestety nieskuteczne — próby powołania biblioteki katolickiego gimnazjum cieszyńskiego, którego w 1787 roku został prefektem (Spyra, 1993, s. 21), Szersznik doszedł w rezultacie do przekonania, że stworzy z własnych zbiorów bibliotekę publiczną, która będzie jednocześnie pełniła funkcje księgozbioru szkolnego (Bieńkowska, 1998, s. 138–139). W momencie kiedy przystępował do upublicznienia swych zasobów, kupiwszy na ten cel dawny budynek gimnazjalny, jego książnica liczyła kilka tysięcy woluminów, by w rok po śmierci fundatora (1815) osiągnąć liczbę 7296 tytułów dzieł drukowanych (11 099 woluminów) oraz 147 rękopisów (207 woluminów); zawierała także mapy i ryciny.

Swą kolekcję uczonego jezuita podzielił na 27 działów i rozmieścił na 33 ogromnych regałach, które — podobnie jak ich zawartość — w znakomitym stanie zachowały się do dzisiaj. Księgozbiór w około 20% wypełniała literatura religijna. Znaczącą część biblioteki stanowiła również szeroko rozumiana humanistyka, pośród której znajdowała się spora liczba dzieł historycznych i filologicznych. Dalej wyróżniały się prace pedagogiczne ze sporym udziałem podręczników szkolnych oraz literatura, którą dzisiaj określilibyśmy mianem bibliologicznej, wypełniona dużą kolekcją dzieł bibliograficznych, katalogów bibliotecznych i księgarskich, a także poradników dla bibliotekarzy i bibliofilów. Najbardziej cenionym przez swego twórcę był dział „Antiquitates typographicae”, w którym Szersznik skupił — nabywane ze szczególnym zaangażowaniem

— najstarsze wytwory sztuki typograficznej, w tym 36 inkunabułów oraz po-
 kaźną liczbę druków z XVI wieku. Wśród nich znalazło się wiele najważniej-
 szych prac naukowych epoki renesansu, w tym między innymi — oprócz dzieła
 Vesaliusa (choć skatalogowane w innym dziale) — słynne, niestety niezacho-
 wane, *De revolutionibus* Mikołaja Kopernika (Norymberga 1543)⁵. Szerszni-
 kowski księgozbiór zawierał również liczne polonika, których wedle inwentarza
 znajdowało się około 180 pozycji bibliograficznych w blisko 200 woluminach.
 Mowa tutaj zarówno o polonikach typograficznych, wśród których — zwłasz-
 cza w odniesieniu do dzieł szesnasto- i siedemnastowiecznych — znalazły się
 produkty znanych krakowskich oficyn typograficznych, takich jak Łazarza An-
 drysowica, Macieja Wirzbięty, pracowni Szarfenbergerów, Siebeneicherów czy
 Piotrkowczyków, jak i o dziełach polskojęzycznych i oczywiście takich, których
 autorami byli Polacy⁶.

Jedną z obszerniejszych grup tematycznych, liczącą w chwili śmierci zało-
 zyciela biblioteki 238 dzieł w 308 woluminach, był dział skupiający szeroko ro-
 zumianą literaturę medyczną (Szelong, 1993, s. 43). Podobnie jak całość zbiorów
 cieszyńskiego erudyty również ten zespół nie doczekał się odrębnej analizy biblio-
 logicznej⁷. Warto zatem nieco przybliżyć jego zawartość, szczególnie uwzględ-
 niając dzieła z XVI wieku, a więc epoki, z której wywodzi się wielki anatomicz-
 ny atlas Vesaliusa. Należy jednak zaznaczyć, iż literatura opublikowana w tym
 stuleciu zajmuje zaledwie 10% całości medycznej kolekcji biblioteki Szersznika.
 Jeśliby bowiem zerknąć na chronologię wydawniczą tego zasobu, skonstatujemy,
 iż spośród blisko 500 pozycji odnotowanych we współczesnym katalogu Książ-
 nicy Cieszyńskiej jedynie 47 opublikowano we wspomnianym wieku. Najobficiej
 reprezentowane są natomiast lata 1701–1800 (300 pozycji), wieki zaś XVII i XIX
 to odpowiednio 61 i 84 woluminy⁸.

Taki stan rzeczy wydaje się mieć logiczne uzasadnienie. Piśmiennictwo
 medyczne jest wszak jednym z najszybciej dezaktualizujących się nie tylko we
 współczesnych czasach. Szesnastowieczne traktaty medyczne na początku wie-
 ku XIX, kiedy uruchamiano bibliotekę publiczną w Cieszynie, były już w dużej

⁵ Książnica Cieszyńska, b. sygn., katalog: *T. Antiquitates Typographicae. Ordine Litterarum 3. Julii 1808*, zapis w brzmieniu: „Copernici Ni[cola]i de revolutionibus orbium libri VI. Norimbergae ap[ud] J. Petreium 1543 fol.”, s. 23. Wartość dzieła Kopernika była Szersznikowi doskonale znana choćby ze znajdującego się w jego zbiorach katalogu rzadkich i cennych dzieł Uniwersytetu w Budzie — *Index rariorumlibrorum Bibliothecae Universitatis Regiae Budensis. Pars I. A–I*, Budae 1780, s. 298 (Książnica Cieszyńska, sygn. SZ S VI 23/01).

⁶ Szeroko problematykę poloników w zbiorze Szersznika omówił Józef Szczepaniec (1997, s. 92–96).

⁷ Wyjątek w tej materii stanowi tekst: Sztuchlik, Picha, 2002, s. 165–176.

⁸ Dane na podstawie współczesnego katalogu elektronicznego Książnicy Cieszyńskiej, zob. <https://katalog.kc-cieszyn.pl> (dostęp: 5.09.2022).

mierze przestarzałe. Przyczyn ich obecności w zasobie Szersznika należałoby zatem upatrywać nie tyle w wartościach poznawczych, ile raczej w cechujących je znakomitych walorach edytorskich, które wysoko cenił twórca księgozbioru. Taki, a nie inny wybór zgromadzonych tytułów i edycji był także zapewne następstwem oferty rynku antykwarycznego i księgarskiego oraz decyzji ofiarodawców. Dlatego też w przeważającej części w cieszyńskim księgozbiornie znalazły się znacznie bardziej aktualne i zapewne łatwiej dostępne dzieła medycznej myśli, opublikowane w XVIII i XIX wieku.

Wróćmy jednak do analizy najstarszego fragmentu zespołu ksiąg medycznych zgromadzonych w bibliotece Szersznika. Tak jak wspomniano, wedle cytowanego katalogu Książnicy Cieszyńskiej szesnastowieczna literatura medyczna reprezentowana jest obecnie przez 47 dzieł, zarówno z zakresu medycyny i farmacji, jak i botaniki, są to także praktyczne poradniki medyczne. Stanowi ona niespełna 5% całego zasobu starych druków z XVI wieku, obliczonego na 1067 pozycji, odnotowanych współcześnie w katalogu elektronicznym Książnicy Cieszyńskiej.

Przed wszystkim w omawianym renesansowym zasobie nie mogło zabraknąć dzieł starożytnych klasyków medycyny, z rzymskim lekarzem greckiego pochodzenia Klaudiuszem Galenem (Claudius Galenus, około 130 – około 216) na czele. W bibliotece znalazło się siedem (1, 2–3, 6, 7–9) części w czterech woluminach z dziesięciotomowej edycji *Opera*, drukowanej w Bazylei w warsztacie słynnego tandemu drukarskiego Aten Raurackich: Hieronima Frobenia i Henryka Episcopiusa w 1549 roku⁹. Była to jedna z wielu edycji pism zbiorowych Galena, jakie opuściły europejskie tłocznie drukarskie w XVI wieku. Edycja Frobenowska zaangażowała w proces redakcyjny cały zespół uczonych medyków europejskich, z Andreasem Vesaliusem włącznie. Podobnie jak *Opera* Galena bazylejską drukarnię, tym razem Andreasa Cratandra, w 1526 roku opuściły kolejne dzieła klasycznej medycyny starożytnej — mianowicie obszerny wolumin *in folio* zawierający pisma wybitnego greckiego medyka Hipokratesa (460–377 p.n.e.) — *Hippocratis coi medicorum omnium longe principis, opera...*¹⁰ w tłumaczeniu na język łaciński. Nad jego przekładem pracowali czterej wybitni lekarze i humaniści: bazylejski profesor medycyny Wilhelm Copus (zm. 1532) (Creelius, 1876, s. 471), włoski filolog Marco Fabio Calvo z Rawenny (1450–1526) (Gualdo, 1993), pochodzący również z Włoch lekarz i humanista Niccolò Leonicensis (1428–1524) (Pellegrini, 2013) oraz niemiecki humanista i reformator luterński Andreas Althamer (Andreas Brentius; Altheimer, około 1500 – około 1539) (Schornbaum, 1953, s. 219).

⁹ *Cl. Galeni... opera quae ad nos extant omnia...*, Basileae, apud Hieronymum Frobenium et Nicolavm Episcopium, 1549. Zob. VD 16 G 128, <http://gateway-bayern.de/VD16+G+128> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K I 03/01, 03/02-03, 03/06, 03/07-09.

¹⁰ Zob. VD16 H 3743. W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ T III 09.

Oprócz wymienionych w bibliotece cieszyńskiej znajdują się również inne dzieła Galena i Hipokratesa drukowane w XVII i XVIII stuleciu¹¹.

Starożytne piśmiennictwo z zakresu medycyny i dietetyki reprezentuje także nieco mniej znany lekarz cesarza Juliana Apostaty — pochodzący z Pergamonu, zmarły w Konstantynopolu — Orybazjusz (Oribasios, 325–403) (Jagusiak, Kokożko, 2013, s. 339–357), obecny w cieszyńskiej księżnicy dzięki komentarzom do Hipokratesa: *Commentaria in aphorismos Hippocratis*, drukowanymi w Bazylei (1535) u wspomnianego już Johannes Cratandra¹², współoprawnymi z — również jego autorstwa — *Synopseos ad Evstathivm filivm libri novem* w edycji firmowanej przez Paula Manutiusa, syna wybitnego typografa weneckiego Aldusa Manutiusa¹³. W zbiorach bibliotecznych Szersznika znajdowało się również *De simplicibus libri quinque* Orybazjusza w edycji strasburskiej z 1533 roku, współwydane między innymi z dziełami z św. Hildegardy z Bingen (1098–1179) i Teodorusa Priscianusa (IV wiek)¹⁴.

Znacznie szerzej reprezentowana jest w zasobie cieszyńskim medycyna średniowieczna i nowożytna, w tym szczególnie nas zajmująca literatura XVI wieku. Króluje tutaj przede wszystkim medycyna włoska, pośród której dostrzeżemy między innymi wybitnego lekarza i filologa Hieronymusa Mercurialisa (1530–1606), reprezentowanego przez swą epokową pracę *De arte gymnastica libri sex*, opisującą — na podstawie lektury literatury klasycznej — historię praktyk Greków i Rzymian, odnoszących się do higieny, kąpeli, ćwiczeń fizycznych i diety. Dzieło to przyniosło autorowi ogromną sławę w środowisku naukowym, będąc

¹¹ Zob. Książnica Cieszyńska, między innymi sygnatury: SZ K I 02, SZ K V 17/02, SZ K VII 03.

¹² Oribasius, *Commentaria in Aphorismos Hippocratis hactenus nõ uisa, Ioannis Guinterij Andernaci Doctoris Medici industria, velut è profundissimis tenebris eruta, & nunc primum in Medicinae studiosorum utilitatem aedita...*, Basileae, Ex officina And. Cratandri, 1535; zob. VD16 H 3766, <http://gateway-bayern.de/VD16+H+3766> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej w kloku introligatorskim (jako drugie tam dzieło) pod sygn. SZ K IX 08 2.

¹³ Oribasius, *Synopseos ad Evstathivm filivm libri novem : qvibvs tota medicina in compendivm redacta continetvr: Ioanne Baptista Rasario novariensi medico interprete, Venetiis, Apud Pavlvn Manvtivm, Aldi filivm*, 1554; zob. Online Computer Library Center (dalej: OCLC) 221356912, <https://www.worldcat.org/title/221356912?oclcNum=221356912> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej w kloku introligatorskim (jako pierwsze tam dzieło) pod sygn. SZ K IX 08 1.

¹⁴ Hildegard, *Physica S. Hildegardis. Elementorum, Fluminum aliquot Germaniae, Metallorum, Leguminum, Fructuum, & Herbarum: Arborum, & Arbustorum: Piscium deniq[ue], Volatiliium, & Animantium terrae naturas & operationes. IIII. Libris mirabili experientia posteritati tradens. Oribasii Medici de Simplicibus Libri Quinque. Theodori physici Dieta, docens quibusnam salubriter utendum, uel abstinendum. Escvlapii Liber Vnus, De Morborum, Infirmittatum, Passionumq[ue] corporis humani caussis, descriptionibus, & cura...*, Argentorati, apud Ioannem Schottum, 1533; zob. VD16 H 3626, <http://gateway-bayern.de/VD16+H+3626> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ T III 28.

jednym z najwcześniejszych traktatów podkreślających wartość terapeutyczną sportu w leczeniu. Znajdujące się w zasobach Szersznika weneckie wydanie drugie tego dzieła z 1573 roku¹⁵ było bodaj pierwszą — wówczas jeszcze drzeworytniczo — ilustrowaną książką o gimnastyce.

Kolejnym Włochem, a zarazem niemal rówieśnikiem Vesaliusa był alchemik i geograf Girolamo Ruscelli (1518–1566), znacznie lepiej znany pod pseudonimiczną formą swego nazwiska — jako Alexius Pedemontanus (Aleksy z Piemontu) (Procaccioli, 2017; Celaschi, Gregori, 2015; Ferguson, 1927, s. 225–246)¹⁶. W bibliotece cieszyńskiej znajdowała się jego wielokrotnie wydawana i tłumaczona praca *Secreti*¹⁷ w polskiej i niemieckiej wersji językowej: *Alexego Pedemontana medyka y philosopha Taiemnice*, opublikowane w Krakowie w 1625 roku¹⁸, oraz *Kunst Buch deß wolerfaren Herren Alexij Pedemontani von mancherley nutzlichen vnnd bewerten Secreten oder Künsten*, drukowane w bazylijskiej oficynie Petrusa Perny w 1569 roku¹⁹. Ten szesnastowieczny włoski zbiór przepisów, który w pierwotnej wersji ukazał się w Wenecji w 1555 roku (*De Secreti del reverendo Donno Alessio Piemontese*), zawierał między innymi składniki do wyrobu substancji zapachowych i kosmetyków, ale też recepty lekarskie na różne choroby, dzięki czemu zaliczano go także do prac o tematyce medycznej, choć jego autor zapewne takiego wykształcenia nie miał. Włoską medycynę reprezentuje również padewczyk Aemilius Campolungus (Emilio Campolongo, Campilongo²⁰, 1550–1604), który zasłynął dziełem na temat zapalenia stawów, zatytułowanym

¹⁵ Mercuriale Girolamo, *De arte gymnastica libri sex: in quibus exercitationum omnium ventustarum genera, loca, modi, facultates, & quidquid deniq. ad corporis humani exercitationes pertinent...*, Venetiis, Apud Iuntas, 1573; zob. OCLC 2337676, <https://www.worldcat.org/title/2337676> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ V IV 18.

¹⁶ Wiele poważnych bibliografii utożsamia Ruscelliego z Aleksym z Piemontu (na przykład prestiżowy VD 16), ale są również opinie mówiące, iż są to dwie różne postaci (zob. Bela, 2016, s. 298–300; Szpilczyński, 1971, s. 27–51).

¹⁷ W okresie od XVI do XVIII wieku dzieło to wznawiano w różnych językach niemal 200 razy (zob. Bela, 2016, s. 298).

¹⁸ Estreicher (1912, s. 177) przywołuje wydanie z 1620 roku: Pedemontan Alexsy (Piemontczyk Alexis), *Taiemnice wszystkim oboyma płci nie tylko ku leczeniu rozmaitych chorób, poczwwszy od głowy aż do stop, bardzo potrzebne, ale y gospodarzom rzemieślnikom zwlaszcza przednieyszych y subtelnieyszych robot do ich rzemieśl należących y innym wielce pożyteczne...*, W Krakowie, w drukarni Franciszka Cezarego, 1620. W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K III 15.

¹⁹ Ruscelli Girolamo, *Kunst Bvch Deß Wolerfaren Herren Alexij Pedemontani von mancherley nutzlichen vnnd bewerten Secreten oder Künsten...*, Getruckt zu Basel, bey Peter Perna, 1569; zob. VD16 R 3827, <http://gateway-bayern.de/VD16+R+3827> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K VIII 23 1.

²⁰ Zob. Gliozzi, 1974.

De arthritide liber vnus — w przypadku naszej biblioteki w wydaniu pierwszym, weneckim, z 1586 roku²¹.

W omawianym zasobie odnajdujemy ponadto sporo literatury mającej swoje źródło we francuskiej nauce medycznej. Czołowym jej przedstawicielem był urodzony w Montdidier lekarz i matematyk Jean Fernel (1497–1558), który mocno przyczynił się do rozwoju nowej medycyny we Francji. Był też pierwszym medykiem, który użył terminu „fizjologia”. Z jego obfitego dorobku w Książnicy Cieszyńskiej znajduje się drukowana w Antwerpii u Krzysztofa Plantina w 1579 roku praca *De luis Venereae curatione perfectissima*, dająca wskazówki co do leczenia chorób wenerycznych (takich jak syfilis), opisanych szczegółowo przez Fernela w traktacie *De abditis rerum causis*, w którym zajął się on chorobami epidemicznymi, zaraźliwymi, w tym przenoszonymi poprzez kontakt (na przykład kiłą)²².

Pozostając w kręgu francuskiej myśli medycznej trzeba również wspomnieć wykształconego i pracującego we Francji wybitnego średniowiecznego uczonego Arnolda de Villanova (ur. około 1235, zm. między 1311 a 1313). Ów urodzony w Katalonii lekarz, przez niektórych uważany też za alchemika, został z czasem profesorem medycyny w Montpellier i Paryżu. W zasobie Książnicy Cieszyńskiej znajduje się przypisywana mu *Liber de vinis* — księga zawierająca przepisy na destylację alkoholu w połączeniu z ziołami i otrzymywania w ten sposób win leczniczych stosowanych w różnorodnych terapiach, drukowana być może jeszcze w epoce inkunabułów (Lipsk, Melchior Lotter, 1500)²³.

Nie mniej obficie niżli francuskie w księgozbiorze Szersznika obecne było niemieckie piśmiennictwo z zakresu medycyny. Do jego znakomitych reprezentantów należał wybitny chirurg, profesor na uniwersytecie w Lipsku, Sigismund Friedrich Kolreuter (Kohlreutter, 1534–1599) (Beierlein, 1954, s. 70–83) z drukowaną w Weißenfels w 1563 roku pracą *Tractatus de arthritide eiusque differentiis seu speciebus*²⁴. W zbiorze Szersznika znalazły się ponadto prace farmaceutycz-

²¹ Campolongo Emilio, *De arthritide liber vnus, De variolis alter*, Apud Paulum Meietum bibliopolam Patauinum, Venetiis, 1586; zob. OCLC 51639848, <https://www.worldcat.org/title/51639848> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K III 08.

²² *Joannis Fernelii Ambiani De luis venereae curatione perfectissima liber, numquam antehac editus...*, Antverpiae, ex officina Christophori Plantini, 1579; zob. OCLC 863124254, <https://www.worldcat.org/title/863124254> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K VIII 41 1.

²³ Arnoldus de Villa Nova, *De vinis*, [Leipzig: Melchior Lotter, nach 1500(?)], 4°; zob. Gesamtkatalog der Wiegendrucke (dalej: GW) 02536, <https://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/GW02536.htm> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ T V 03 4. Autorstwo książki bywa niekiedy kwestionowane (zob. Rodríguez Guerrero, 2010–2013, s. 44–74).

²⁴ Kohlreutter, Sigismund, *Tractatus de arthritide eiusque differentiis seu speciebus...*, Leucopetrae, excudebat Georgius Hantzsch, 1563; zob. VD16 K 1919, <http://gateway-bayern.de/VD16+K+1919> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K IV 22.

ne, w tym uznana farmakopea *Dispensatorium sive pharmacorum conficiendorum ratio*, której autorem był niemiecki lekarz, chemik, a przede wszystkim wybitny botanik — Valerius Cordus (1515–1544) (Ziegenspeck, 1957, s. 359) — w naszym wypadku w edycji lejdejskiej z 1579 roku²⁵. W zasobie tym możemy również odnaleźć *Kurtzes Handbüchlin vnnd Experiment, vieler Artzneyen, durch den gantzen Körper deß Menschen* w dwóch wydaniach²⁶ — jedną z kilkudziesięciu prac niemieckiego humanisty zajmującego się problematyką farmaceutyczną, leczeniem ran i anatomią, choć niebędącego najpewniej lekarzem, Walthera Hermanna Ryffa (Gualtherus Hermenius Rivius, 1500–1548). Podręczniki te, wielokrotnie wznawiane — w naszym wypadku wydrukowane we Frankfurcie w latach 1570²⁷ i 1577 — podejmują zagadnienia medykamentów oraz ziół stosowanych w leczeniu różnego rodzaju dolegliwości całego ciała człowieka.

Ze znanych niemieckich nazwisk medyków w katalogu odnotowano również niezwykle płodnego, a przy tym ogromnie popularnego chirurga i botanika Hieronima Braunschweiga (1450–1512) z bodaj największym jego dziełem z zakresu zastosowań destylatów roślinnych w leczeniu chorób oraz chirurgii: *Liber de arte distillandi de simplicibus*. W naszym wypadku mamy do czynienia z jednym z wydań w niemieckiej wersji językowej tego wielokrotnie wznawianego dzieła — *Nev vollkommen Destillierbuch wohlgegründeter künstlicher Destillation* z 1597 roku²⁸.

²⁵ Cordus, Valerius, *Dispensatorium, sive Pharmacorum conficiendorum ratio ... Adjecto novo libello...*, Lugduni Apud Ludovicum Cloquemin, 1579; zob. UniCat Union Catalogue of Belgian Libraries, <http://www.unicat.be/unicat?func=search&query=syssid:90888323> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K IX 42.

²⁶ Ryff, Walther Hermann, *Kurtzes Handbüchlin und Experiment vieler Artzneyen durch den gantzen Körper deß Menschen...*, Gedruckt zu Franckfurt am Mayn, durch Paulum Reffeler, 1577; *idem*, *Kurtzes Handbüchlin und Experiment vieler Artzeneien durch den gantzen Körper des Menschen...*, Gedruckt zu Franckfurt am Mayn, durch Thomam Rebart und Kilian Han., 1570; zob. VD16 R 3962, <http://gateway-bayern.de/VD16+R+3962> oraz VD16 R 3959, <http://gateway-bayern.de/VD16+R+3959> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K VIII 40 1 i SZ K VIII 40 2.

²⁷ Katalog Książnicy Cieszyńskiej podaje — najprawdopodobniej błędnie — 1579 rok; zob. <https://katalog.kc-cieszyn.pl/document/196510> (dostęp: 5.09.2022).

²⁸ Brunschwig Hieronymus, *New vollkom[m]en Distillierbuch wolgegründter künstlicher Distillation: sampt Underweisung und Bericht, künstlich abzuziehen oder separiern, die fürnembste distillierte Wasser, köstliche Aquas vite, Quintam Essentiam, Sirupen, heylsame Öl, Balsam und dergleichen vil guter Abzüge (so zu vilfaltigen Kranckheiten, Fehl und Gebrechen menschliches Körpers, fast nützlich gebraucht werden mögen) ... auch mit bequemerm Zeug der Gefesz und Instrument, deszgantzen Distillierzeugs*, Getruckt zu Franckfurt am Mayn bey Christian Egenolffs Erben, 1597; zob. VD16 B 8704, <http://gateway-bayern.de/VD16+B+8704> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej w klocku introligatorskim (jako pierwsze tam dzieło) pod sygn. SZ K II 05 1.

Natomiast spośród szwajcarskich uczonych możemy wymienić Johanna Weckera, którego dorobek w omawianym zasobie reprezentuje tłumaczenie wspomnianych już *Sekretów* Aleksego Pedemontana na język niemiecki.

Do kolekcji cieszyńskiego prefekta trafiły ponadto dwie współwydane prace flamandzkiego lekarza, herbarysty i botanika, profesora medycyny uniwersytetu w Lejdzie, Remberta Dodoensa (1517–1585): *Historia vitis viniqve et stirpivm nonnullarum aliarum: item Medicinalium obseruationum exempla*, drukowane w Kolonii u Materna Cholinusa w 1580 roku²⁹. Warto nadmienić, że Dodoens należał do czołowych europejskich naturalistów, a jego praca *Stirpium historye pemptades sex* jest uważana za jedno z najważniejszych dzieł botanicznych końca XVI wieku.

Ciekawa jest też obecność prac anatomicznych w omawianym dziale. Kiedy zerkniemy na katalog biblioteki, zauważymy, że oprócz podręcznika Vesaliusa w bibliotece Szersznika znajdowały się dzieła kilku znanych przedstawicieli tej gałęzi medycyny. Przede wszystkim warto wymienić — wspomnianego wcześniej — szwajcarskiego naturalistę, anatoma i botanika Gasparda Bauhina (1560–1624), którego dorobek w tym obszarze był znaczący. W cieszyńskiej księżnicy — spośród sześciu woluminów jego dzieł — znalazły się *Theatrum anatomicum* w edycji drukowanej we Frankfurcie nad Menem w 1605 roku (pierwodruk 1592), współprawne wraz z *Appendixem*³⁰, oraz dwuczęściowe, również współprawne, *Externarum humani corporis partium appellationem*, które wyszły spod pras drukarskich znakomitego bazylejskiego impresora Sebastiana Henricpetri w latach 1591–1592³¹.

Literatura anatomiczna reprezentowana jest też dwiema pracami francuskiego badacza w tej dziedzinie, królewskiego lekarza Henryka IV, a także profesora

²⁹ Dodoens, Rembert, *Historia vitis viniqve et stirpium nonnullarum aliarum, item Medicinalium obseruationum exempla...*, Coloniae, apud Maternum Cholinum, 1580; zob. VD16 D 2130, <http://gateway-bayern.de/VD16+D+2130> (dostęp: 5.09.2022). W Księżnicy Cieszyńskiej w klocku introligatorskim (jako pierwsze tam dzieło) pod sygn. SZ K VII 34 l.

³⁰ Bauhin Caspar, *Theatrum Anatomicum. Novis figuris aeneis illustratum et in lucem emissum opera & sumptibus Theodori de Bry p.m. relicta Viduae & filiorum Joannis Theodori & Joannis Israelis de Bry*, Francofurti at Moenum, typis Mathaei Beckeri, 1605; *idem, Appendix Ad Theatrum Anatomicum Caspari Bauhini. Sive Explicatio Characterum omnium, qui figuris totius Operis additi fuere: quae seorsim compingi debet*, Francofurti, excudebat Mathaeus Becker, impensis Io. Theo. et Israel de Brij, 1605; zob. VD17 7:695268 G, <https://kxp.k10plus.de/DB=1.28/SET=5/TTL=76/SHW?FRST=79> (dostęp: 5.09.2022); VD17 12:695154 Q, <https://kxp.k10plus.de/DB=1.28/SET=5/TTL=76/SHW?FRST=80> (dostęp: 5.09.2022). W Księżnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K VI 24 a i SZ K VI 24 b.

³¹ Bauhin Caspar, *Liber Primus (Secundus). Externarum humani corporis partium appellationem, descriptionem et explicationem accuratam, continens, Iterata editio, ... & locupletior...*, Basileae, per Sebastianum Henricpetri, 1591–1592; zob. VD16 B 842, <http://gateway-bayern.de/VD16+B+842> (dostęp: 5.09.2022). W Księżnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K VIII 39/01-02 1,2.

medycyny na uniwersytecie w Montpellier — André du Laurensa (1558–1609): *Opera anatomica, in quibus historia singularum partium, primum accurate describitur* oraz *Historia anatomica humani corporis et singularis eius partium*; obie wydrukowano we Frankfurcie w latach 1595 i 1600. Ta ostatnia była jednym z najczęściej używanych podręczników anatomicznych pierwszej połowy XVII wieku (Baldassarri, 2022, s. 60–64)³².

Na koniec można jeszcze wspomnieć o jedynym w tym zestawieniu szesnastowiecznym druku medycznym w języku czeskim. Mowa o pracy z zakresu położnictwa — *Zahrádka růžová žen plodných o početj, působenij, zplozenij, sploženíj a rozenij člověka, a o wssech nebezpečných přijpadnostech... při porodu...*, której autorem był Matouš Philomates (zm. 1600). Dziełko to w niewielkim formacie wydrukowano w Pradze w 1577 roku³³.

Podsumowując analizę zawartości treściowej najstarszej części medycznego działu biblioteki Szersznika, jakkolwiek wysoko ocenimy pod względem naukowym znajdujące się w nim poszczególne tytuły, to dojdziemy jednocześnie do wniosku, że — jak już sygnalizowano — ich dobór w dużej mierze był raczej dziełem przypadku.

Wynikało to z wielu przyczyn. Po pierwsze, budowniczy kolekcji nie był lekarzem, nie miał więc dobrej orientacji w zakresie doboru piśmiennictwa. Po drugie, biblioteka — mająca w założeniach twórcy charakter edukacyjno-publiczny — była przeznaczona dla uczniów gimnazjum oraz czytelników o różnorodnym wykształceniu, a zatem nie pełniła w żadnym razie funkcji księgozbioru fachowego, kierowanego tylko do lekarzy. Stwierdzenie to odnosi się zwłaszcza do najstarszej części zasobu, który w momencie budowania ksiąźnicy Szersznika miał już charakter historyczny. Po trzecie wreszcie, wiele dzieł medycznych w omawianej kolekcji właśnie przypadkowi zawdzięcza w nim swoją obecność. Szersznik bądź

³² Du Laurens André, *Opera Anatomica. In quibus historia singularum partium ... describitur; ... Hippocratis libri Anatomici illustrantur, et ... Galenus vindicatur. Editio altera, ab ... mendis ... vindicata, & nunc primum in Germania edita...*, Francofurti, Impensis Petri Fischeri, 1595; *idem, Historia anatomica humani corporis et singularum eius partium multis controversijs & observationibus novis Illustrata...*, Francoforti apud Matthaicum Beckerum, impensis Theodorici de Brij viduae et duorum filiorum, 1600; zob. VD16 D 2907, <http://gateway-bayern.de/VD16+D+2907>; VD16 D 2911, <http://gateway-bayern.de/VD16+D+2911> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K III 16 i SZ K II 02 1.

³³ Philomates, Matouš, *Zahrádka růžová žen plodných, o Početj, Působenij, zplozenij, složenij a rozenij Člověka, a o wssech nebezpečných přijpadnostech, způsobijch, bolestech, a tagnostech, které při Porodu naypředněgij znamenány a naywjce wyssetřeny býwagij, na pět stránek rozděléná...*, [Wytisštěno w slawném Městě Pražském...: u Giřijka Jakobeá Dačického], 1577; zob. OCLC 803834167, <https://www.worldcat.org/title/803834167> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K VIII 43.

jego następcy³⁴ kupowali bowiem takie tytuły, jakie znajdowały się na ówczesnym rynku antykwarycznym i księgarskim, lub otrzymywali w darze to, co ofiarodawcy chcieli przekazać na rzecz biblioteki. Nabywając dzieła starsze, Szersznik kierował się bez wątpienia — o czym już była mowa — ich walorami edytorskimi, a także przypuszczalnie chęcią posiadania licznych interesujących druków, które reprezentowałyby różnorakie epoki i ośrodki typograficzne, podobnie jak to czynił w przypadku inkunabułów i druków z pierwszej połowy XVI wieku. To właśnie w ich wypadku wyraźnie zarysowały się jego ambicje bibliofilskie. W jednym z listów (z 19 lutego 1810 roku), jakich wiele wysłał do swego przyjaciela, wybitnego morawskiego historyka i archiwisty, a także kolekcjonera książek i archiwaliów, Johanna Petera Cerroniego (1753–1826)³⁵, wspominał, że jego zbiór paleotypów obejmuje przynajmniej po jednym druku z każdego roku, począwszy od 1471 aż do 1550 (Spyra, 2014, s. 48; Kudělka, 1953, s. 270, 279–281). Można się zatem domyślać, że to nie ich treść miała znaczenie dla kolekcjonera, lecz że powodowała nim ambicja posiadania przekroju dorobku typografii tamtego okresu³⁶.

Mając za sobą krótką charakterystykę medycznej kolekcji biblioteki cieszyńskiej, wróćmy do interesującego nas szczególnie podręcznika anatomii Vesaliusa. Trafił on — zgodnie z założeniem twórcy księgozbioru — do scharakteryzowanego działu „Medici”, którego zasób został zgromadzony w bibliotece pod literą „K”. Otrzymał wówczas — wpisaną ołówkiem na wyklejce górnej okładziny — sygnaturę K I I (dzisiaj SZ K I 01), co oznaczało nader uprzywilejowaną pozycję woluminu w jego obrębie. Wesaliański podręcznik — ułożony na pierwszym miejscu pierwszej półki regału grupującego piśmiennictwo medyczne w bibliotece — otwierał w ten sposób cały dział literatury z tego zakresu. Świadczy to o wysokim uznaniu dla pracy Andreeasa Vesaliusa, która pomimo 250 lat istnienia w obiegu naukowym, dzięki świetnej warstwie ilustracyjnej, nie straciła w począt-

³⁴ Inwentarze sporządzane przez Szersznika i jego następców nie do końca pozwalają precyzyjnie powiedzieć, które z poszczególnych pozycji trafiły do biblioteki jeszcze za jego życia. Tak o tym problemie pisze obecny dyrektor Książnicy Cieszyńskiej i historiograf biblioteki Szersznika, Krzysztof Szelong (1993, s. 47): „Metoda jego tworzenia [to jest inwentarza — K.N.], polegająca na umieszczaniu w jednym ciągu inwentarzowym książek już posiadanych wraz z kolejno wpływającymi nabytkami, spowodowała jednak, że inwentarz ten ma bardzo nieprzejrzysty układ, zawiera też wiele pomyłek i uniemożliwia określenie, które książki pochodzą z właściwej kolekcji Szersznika, a które pozyskano już po jego śmierci [...]”.

³⁵ Cerroni był także sekretarzem Gubernium Morawsko-Śląskiego w Brnie, jak również rewizorem i cenzorem czeskich książek, a z czasem opiekunem zbiorów rękopisów, dokumentów i pieczęci Muzeum im. Cesarza Franciszka w Brnie. Korespondencja między Szersznikiem a Cerronim była obfita, dziś jest nam ona znana z zachowanych w Morawskim Archiwum Krajowym w Brnie oraz Książnicy Cieszyńskiej listów z lat 1788, 1801–1802 oraz 1810–1812 (zob. Spyra, 2014, s. 35–36, 42–44).

³⁶ O polityce gromadzenia zbiorów przez L. Szersznika pisze również Bieńkowska (2001, s. 336–337).

kach XIX wieku na swych walorach informacyjnych. Bacząc jednak na bibliofilskie zainteresowania Szersznika, pozycję tę zawdzięczała ona przede wszystkim swojej wartości antykwarycznej oraz niewątpliwym walorom edytorskim, co — w oczach założyciela — plasowało ją wysoko w hierarchii cennych woluminów cieszyńskiej biblioteki.

Il. 3. Fragment regału z literaturą medyczną (K). Książnica Cieszyńska, Biblioteka L.J. Szersznika. Fot. Anna Fedrizzi-Szostok

Szersznik — co już podkreślano — doskonale orientował się w materii bibliofilskiej i świetnie oceniał wartość nabywanych dzieł, ale znał też pozycję naukową gromadzonej literatury. Były zapewne również praktyczne przyczyny umiejscowienia kodeksu na początku działu. Otóż książki w bibliotece Szersznika — jak wiemy — ułożone były na półkach według formatów: od największych, które spoczywały na najniższej półce, po najmniejsze — ulokowane na najwyższej półce (Szelong, 2000, s. 93). Znaczących rozmiarów foliał Vesaliusa musiał zatem znaleźć się na początku zespołu, lecz niekoniecznie winien był wszakże otrzymać sygnaturę pierwszą.

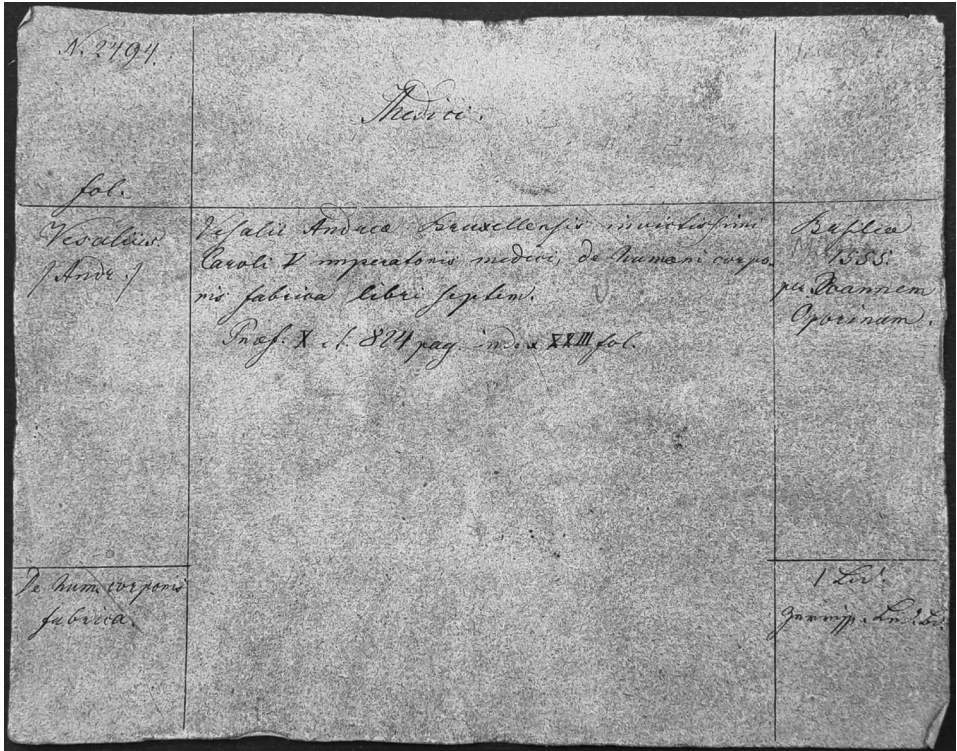
Pozycja Wesaliańskiego woluminu znalazła również odzwierciedlenie w zapisach katalogowych sporządzonych zarówno ręką założyciela biblioteki, jak i jego następców. Przede wszystkim *Fabrica* została odnotowana jeszcze ręką Szersznika w sporządzonym przez niego alfabetycznym katalogu działu K — „Medici” pod literą „V” w następującym brzmieniu: „Vesalii Andr. De humani corporis fabrica libri VII. Basileae per Jo. Oporinum 1555 in fol.”³⁷. Jednocześnie dzieło brukselskiego anatoma pojawia się na otwarciu topograficznego repertorium³⁸ opracowanego także przez Szersznika dla działu (regału) medycznego, tym razem w brzmieniu: „Andreae Vesalii Bruxellensis de humani corporis fabrica libri VII. Basileae per Jo. Oporinum M.D.L.V. fol.” — w tym wypadku wraz z numerem inwentarzowym 2494. W katalogu alfabetycznym po zapisie odnoszącym się do *Fabrica* Szersznik — jak w wypadku innych pozycji (Szelong, 2000, s. 97) — pozostawił sporo wolnego miejsca na wpisanie ewentualnych kolejnych nabytków, które jednakże nigdy nie zostały zrealizowane.

Po śmierci założyciela biblioteki w 1814 roku egzemplarz pracy Vesaliusa do czasów współczesnych jeszcze kilkakrotnie był przedmiotem opracowania bibliograficznego. Jednym z takich źródeł, kolejnym po zredagowanych ręką Szersznika, odnotowującym obecność omawianego podręcznika anatomii w kolekcji cieszyńskiej biblioteki publicznej jest karta katalogowa sporządzona przez działającego ponad 30 lat (1831–1862) trzeciego z kolei bibliotekarza Szersznikowskiej fundacji — Karla Schwarza. Wykonał ją zgodnie z instrukcją i według wzorca, jakie otrzymał w 1835 roku od Urzędu Obwodowego w Cieszynie³⁹.

³⁷ Książnica Cieszyńska, teczka I/13/1, poszyt współcześnie zatytułowany *Dział K. (Medici). Katalog alfabetyczny sporządzony przez L.J. Szersznika*. Szczegółowy opis katalogów alfabetycznych Szersznika dał Szelong, 2000, s. 97.

³⁸ Książnica Cieszyńska, teczka I/13/1, poszyt współcześnie zatytułowany *Dział K. (Medici). Repertorium sporządzone przez L.J. Szersznika*. Szczegółowy opis repertoriów Szersznika dał Szelong, 2000, s. 96.

³⁹ Książnica Cieszyńska, *Wykaz nieaktualnej dokumentacji Biblioteki Leopolda J. Szersznika*, III, paczka 4 a (zob. Szelong, 2000, s. 106, 133).

Il. 4. Karta katalogowa egzemplarza dzieła A. Vesaliusa wykonana ręką Karla Schwarza. Książnica Cieszyńska, *Wykaz nieaktualnej dokumentacji Biblioteki Leopolda J. Szersznika*, III, paczka 4a. Fot. Krzysztof Nierzwicki

Karta owa, podzielona na osiem rubryk, w których uwzględniano między innymi hasło alfabetyczne, z założenia miała stanowić element katalogu alfabetycznego⁴⁰, chociaż w istocie otwiera ona zespół kart katalogu działowego (medycyna), uporządkowanych wedle kolejności ustawienia książek na półkach⁴¹. Uzupełnieniem katalogu alfabetycznego, podobnie jak za czasów Szersznika, było repertorium, mające postać opasłego kodeksu, przygotowane przez Schwarza dla całości zbiorów biblioteki, ułożonych w nim według *numerus currens*⁴². Podręcznik Vesaliusa znalazł się tutaj na 2494 pozycji, otwierając zbiór literatury

⁴⁰ Szelong (2000, s. 119), szczegółowo opisując proces opracowania biblioteki, konstatuje, że Schwarz w istocie pełnego katalogu alfabetycznego nie wykonał, przygotowywane zaś przez niego karty tworzyły raczej rodzaj kartoteki będącej etapem do przygotowania repertorium.

⁴¹ Szczegółowy opis kart Schwarza dał Szelong (2000, s. 109).

⁴² Opis repertorium dał Szelong (2000, 119–124).

medycznej⁴³. Repertorium odgrywało, a w zasadzie do dziś odgrywa, rolę podstawowego narzędzia ewidencyjnego księgozbioru Szersznika. Na jego podstawie dokonywano wielokrotnego skontrum księgozbioru, odznaczając zachowane pozycje symbolem „x” lub „v”, potwierdzającym ich obecność w kolekcji. Dzieło Vesaliusa doczekało się trzech takich znaków, sporządzonych ołówkiem i czerwoną kredką. W ślad za opracowaniem woluminu w owym okresie opatrzono go nalepką na grzbiecie (powyżej pierwszego zwięzu) z odręcznym tekstem informującym o autorze i tytule dzieła: „Andreae Vesalii De Humani Corporis fabrica Libri VII”. Prawdopodobnie również wówczas w górnym rogu dolnej okładziny ulokowano drobną papierową nalepkę z sygnaturą woluminu: K I 1.

Il. 5. A. Vesalius, *De humani corporis fabrica...*, widok grzbiecia woluminu. Książnica Cieszyńska, sygn. SZ K I 01. Fot. Krzysztof Nierzwicki

Wraz z odejściem na emeryturę Karla Schwarza — jak pisze Krzysztof Szelong (2000, s. 122) — w dziejach biblioteki rozpoczął się okres stagnacji i to nie tylko w odniesieniu do zaopatrywania księgozbioru, ale także w stosunku do prac inwentarzowych. Stan ten trwał praktycznie do lat trzydziestych XX wieku, a więc do czasu włączenia biblioteki w strukturę Muzeum Miejskiego i przeniesienia jej do nowej siedziby. Niestety również wówczas nie podjęto prac katalogowych, ograniczając się jedynie do działań ewidencyjnych w kwestii księgozbioru. Działania te przerwał wybuch wojny i jego następstwa, w tym przeniesienie księgozbioru do Pragi. Wrócono do nich dopiero po powrocie księgozbioru do Cieszyna w 1962 roku i podporządkowaniu ich nowo utworzonemu (w 1960 roku) Oddziałowi Zabytkowemu Biblioteki Śląskiej w Katowicach, którego kierownictwo powierzono

⁴³ Książnica Cieszyńska, b. sygn., *Repertorium der Propst Leopold Scherschknischen Bibliothek in Teschen*, karta nienumerowana.

dyrektorowi Muzeum w Cieszynie Ludwikowi Brożkowi (1907–1976). W ramach oddziału znalazły się wyłączone ze struktury cieszyńskiego Muzeum Miejskiego wszystkie przechowywane w nim od lat trzydziestych XX wieku księgozbiory historyczne, w tym kolekcja Szersznika (Szelong, 2000, s. 87–88). Za czasów Brożka rozpoczęto prace nad stworzeniem między innymi katalogu kartkowego druków biblioteki Szersznika⁴⁴. Wykonano wówczas blisko 9 tysięcy kart katalogowych, których skany w wersji online udostępnia dziś Książnica Cieszyńska⁴⁵, choć brakuje wśród nich opisu traktatu Vesaliusa⁴⁶. Został on wykonany kilkanaście lat później na potrzeby pierwszej części opracowanego przez dra Jerzego Dyrkę (ur. 1948) z zespołem *Katalogu starych druków medycznych w bibliotekach Śląska Górnego i Cieszyńskiego*, który ukazał się w 1982 roku. Nota bibliograficzna sporządzona dla woluminu *Fabrica* znalazła się w tym wydawnictwie na 682 pozycji (Puzio, 1982, s. 168). Wreszcie ostatni z opisów bibliograficznych odnoszący się do anatomicznego traktatu Vesaliusa zredagowano już w wersji elektronicznej dla katalogu online Książnicy Cieszyńskiej. Wykonano go w Fundacji Zakłady Kórnickie w ramach zrealizowanego w latach 2007–2010 w Cieszynie projektu „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego”⁴⁷.

Przeanalizowawszy kwestię opracowania bibliograficznego interesującego nas egzemplarza *Fabrica*, należałoby w tym momencie podjąć zagadnienie źródła jego pozyskania do kolekcji Leopolda Szersznika. Słynny podręcznik Vesaliusa trafił w jego ręce w okresie największego przyrostu księgozbioru, który przypadł na lata 1802–1807. Wówczas do biblioteki napływały liczne książki w formie darów od okolicznej szlachty i mieszczaństwa, poruszonego faktem utworzenia w Cieszynie biblioteki publicznej — pierwszej na ówczesnym austriackim Śląsku, z czasem obdarzonej tytułem „cesarsko-królewskiej” (Szelong, 2004, s. 7, 16–17). Oprócz darowizn — stanowiących znaczące źródło zaopatrywania księgozbioru — decydującą rolę w procesie jego pomnażania odegrała jednak aktywność Szersznika, mająca na celu poszukiwanie interesujących go książek na rynku księgarskim i antykwarycznym. Z tego względu — jak dowodzą historiografowie książki cieszyńskiej — największy przyrost ksiąg nastąpił na drodze kupna (Szelong, 2004, s. 17). Tak

⁴⁴ O pracach katalogowych L. Brożka zob. Szelong, 2000, s. 127–132.

⁴⁵ Książnica Cieszyńska, Katalog Biblioteki Leopolda Jana Szersznika, <https://katalogi.kc-cieszyn.pl/katalog-biblioteki-leopolda-jana-szersznika-2> (dostęp: 5.09.2022).

⁴⁶ Brak opisu *Fabrica* był najpewniej konsekwencją niekompletności katalogu Brożka (por. Szelong, 2000, s. 130).

⁴⁷ Książnica Cieszyńska, <https://katalog.kc-cieszyn.pl/document/178673> (dostęp: 5.09.2022); w ramach projektu „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego” skatalogowano ponad 37 500 woluminów książek z bibliotek cieszyńskich, przede wszystkim starych druków. Szersze informacje o projekcie zob. folder „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego”, scenariusz i teksty K. Szelong, http://www.sbc.org.pl/Content/17566/Ochrona_i_konserwacja.pdf (dostęp: 5.09.2022).

było również w przypadku interesującej nas książki. Świetne zorientowanie w tej materii zawdzięczał Szersznik — o czym już nadmieniano — swojej wiedzy bibliologicznej, podpartej gromadzoną ze znanstwem literaturą z tego zakresu (Szelong, 2004, s. 18; 2000, s. 99; Spyra, 1993, s. 43), oraz pozyskiwanym licznym katalogom księgarskim i antykwarycznym, a także czasopismom (Kudělka, 1957, s. 138–139; 1953, s. 270; Heinrich, 1830, s. 533–536, 546–548; Spyra, 1993, s. 43).

Tak jak nie mamy wątpliwości, że dzieło brukselskiego anatoma znalazło się w bibliotece w drodze zakupu, tak już nie tak łatwo odpowiedzieć na pytanie o miejsce, w którym dokonano tego nabytku. Możliwości w tym zakresie jest bowiem bardzo wiele. Szersznik najczęściej jednak korzystał z oferty handlowej Wiednia, Ołomuńca i Wrocławia. Czeski historyk, autor obszernej biografii cieszyńskiego prefekta — Milan Kudělka (1922–2005) — podaje, że Szersznik utrzymywał ścisłe kontakty z wrocławskimi księgarzami i antykwariuszami, otrzymując stamtąd sporo katalogów aukcyjnych i tam właśnie kupując książki (Kudělka, 1957, s. 138). Ma to swoje odzwierciedlenie w zachowanym księgozbiorze Szersznika, w którym sporo miejsca zajmują właśnie oferty handlowe wiedeńskich, ołomunieckich i wrocławskich księgarzy, przede wszystkim katalogi Johanna Georga Binza z Wiednia, Josepha Riegele z Ołomuńca czy też Christiana Friedricha Gutscha, działającego na rynku we Wrocławiu i Brzegu⁴⁸. Okazją do zakupów literatury były dla ks. Szersznika także jego liczne podróże do Wiednia, Bratysławy, Brna czy Galicji. Być może to w którymś z tych miejsc natrafił na interesujący nas podręcznik anatomii.

Pomoc w orientacji na rynku — jak już nadmieniono — dawały Szersznikowi liczne wydawnictwa o charakterze informacyjnym, które zgromadził w swojej bibliotece. Śledząc rynek antykwaryczny i aukcyjny, uczony jezuita przeglądał wiele tego typu druczków, prawdopodobnie własnoręcznie zaznaczając na ich marginesach interesujące go pozycje. Tak było w przypadku wydawanych periodycznie w formie broszur katalogów jednego z bardziej znanych wiedeńskich księgarzy i antykwariuszy, wspomnianego Johanna Georga Binza (1748–1824), z którym Szersznik pozostawał w stałym kontakcie (Kudělka, 1957, s. 135). Jego księgarnia znajdowała się na St. Stephans Friedhof (Stephansplatz), a następnie od 1811 roku przy Schulerstrasse 915. Warto wspomnieć przy tym, że Binz studiował filozofię we Fryburgu oraz medycynę w Wiedniu i był uważany za znakomitego znawcę literatury i dawnej książki (Hupfer, 2003, s. 33–39; Frank, Frimmel, 2008, s. 21–22). Ofertę swego antykwariatu, w okresie gdy ten mieścił się na Stephanzplatz, a więc w latach 1791–1811 (Hupfer, 2003, s. 37), publikował najczęściej w postaci dwukartkowych (czterostronicowych) katalożków o zmiennych tytułach, między innymi: *Gebundene Bücher bey J.G. Binz, Buchhändler am Stephans-Freydhof*

⁴⁸ Sygnatury katalogów Binza, Gutscha i Riegele zamieszczono w dalszych przypisach.

lub *Bey J.G. Binz Buchhändler in Wien, am Stephans-Freudhofs ist zu haben*, z których w zasobie Książnicy Cieszyńskiej zachowały się 82 egzemplarze⁴⁹. Znalazły się tutaj nieprzypadkowo, albowiem to właśnie w owym czasie (po 1802 roku) Szersznik zintensyfikował działania mające na celu pozyskiwanie nowej literatury, do czego materiały te okazały się nieodzowne.

Na potrzeby niniejszego artykułu szczegółowo prześledzono wszystkie zachowane w zbiorach Szersznika egzemplarze wspomnianych katalogów Binza, przede wszystkim w nadziei na ustalenie miejsca nabycia dzieła Vesaliusa, ale również w celu zorientowania się w ofercie handlowej jednego z czołowych księgarzy stolicy cesarstwa Habsburgów w interesującym nas okresie⁵⁰. Z ich lektury wynika, że wiedeński księgarz proponował swoim klientom sporo dzieł z zakresu medycyny, botaniki i farmacji, chociaż zabrakło w niej woluminu *Fabrica*. Lektura katalogów Binza przynosi ponadto inne ciekawe wnioski, chociażby odnośnie do cen książek we wspomnianym czasie, co bez wątpienia warto przeanalizować w kontekście znanej nam wartości dzieła Vesaliusa. Co rzuca się szczególnie w oczy, to stosunkowo niska — w relacji do wielu książek współczesnych Szersznikowi — wartość druków starszych, na przykład piętnasto- i szesnastowiecznych, których katalogi nie rejestrują zresztą zbyt wiele.

Zilustrujmy to choćby takimi przykładami. Czterotomowe (w jednym woluminie), liczące ponad 800 kart *in folio Opera omnia* ojca i doktora Kościoła Atanazego Aleksandryjskiego (około 295–373) w bazylejskiej edycji Nicolausa i Eusebiusa Episcoposów z 1564 roku, a także dwutomową, liczącą ponad 1600 kart *Biblię hebrajską* w opracowaniu szwajcarskiego hebraisty Sebastiana Münstera (1488–1522), drukowaną także w Bazylei w 1546 roku, antykwariusz wycenił odpowiednio na 6 i 9 florenów⁵¹, tym samym czasie oferując na przykład ósme wydanie *The Gardens Dictionary* słynnego brytyjskiego botanika Philipa Millera (1691–1771), drukowane w Londynie w 1768 roku, za 24 floreny⁵². Takiej kwoty

⁴⁹ W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ Supl. 1468 (1–82) II. Nie były to jedyne katalogi wydawane przez Binza (zob. Hupfer, 2003, s. 37; Frank, Frimmel, 2008, s. 21–22).

⁵⁰ Autor ma świadomość, iż w interesującym nas momencie w Wiedniu działało przynajmniej kilkudziesięciu antykwariuszy i handlarzy książek, u których w ofercie mógł znajdować się egzemplarz *Fabrica*. Warto jednak prześledzić przynajmniej te, które Szersznik miał w swoich rękach (por. Hupfer, 2003, *passim*; Frank, Frimmel, 2008, *passim*).

⁵¹ Athanasius, *Athanasii Magni Alexandrini Episcopi Graviss. Scriptores, et sanctiss. Martyris, Opera, in quatuor tomos distributa...*, Basileae, [Nikolaus Episcopus d.J. und Eusebius Episcopus], 1564; Münster, Sebastian, *Hebraica Biblia, latina planeq; nova Sebast[ian]i Munsteri tra[ns]lacione, post omneis omnium hactenus ubivis gentium aeditiones evulgata...*, Basileae, ex officinis Michaelis Insignitii & Henrici Petri, 1546 (w Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ Supl. 1468 [1] II; zob. notatka na k. 1r). Zob. też VD16 A 3981, <http://gateway-bayern.de/VD16+A+3981>; VD16 B 2882, <http://gateway-bayern.de/VD16+B+2882> (dostęp: 5.09.2022).

⁵² Philip Miller, *The Gardeners Dictionary: containing the best and newest methods of cultivating and improving the kitchen, fruit, flower garden, and nursery...*, Printed for the author, London, 1768; zob. OCLC 1190153, <https://www.worldcat.org/title/1190153> (dostęp: 5.09.2022).

nie oczekiwał nawet za rarytas takiej klasy jak pierwsza Kobergerowska edycja *Biblia*, drukowana w 1475 roku, którą proponował za 22 floreny i 30 krajcarów⁵³. Jakkolwiek można przyjąć, że Miller był rzeczywiście nadzwyczaj uznanym autorytetem w botanice oraz praktyce prowadzenia ogrodów, to jednak wspomniane ósme wydanie jego *Słownika* nie wyróżniało się niczym szczególnym, a jego strona edytorska nie uzasadniała tak wysokiej ceny.

Takie przykłady można by mnożyć, chociaż oczywiście relacji tych nie należy traktować jako reguły. We wspomnianych katalogach znajduje się również bardzo dużo taniej literatury współczesnej, ale zdarzają się pozycje osiemnastowieczne wyceniane na kilkadziesiąt, a nawet kilkaset florenów, choć dotyczy to zazwyczaj wielotomowych edycji, zwłaszcza ilustrowanych. W tym kontekście nie wydaje się zatem dziwna stosunkowo niska kwota 4 florenów, jaką Szersznik zapłacił za anatomiczny podręcznik Vesaliosa, chociaż w analizowanych katalogach można natrafić na anatomiczne pozycje o znacznie wyższej wartości. Być może na wartość egzemplarza rzutował też stan jego zachowania — tom przypuszczalnie trafił w ręce Szersznika w kondycji, z jakiej znamy go dzisiaj, a zatem z wieloma uszkodzeniami⁵⁴.

Podobnej analizie poddano również liczne wydawnictwa katalogowe wspomnianych księgarzy z Wrocławia, Ołomuńca i Opawy. Niestety także w ich ofercie — przynajmniej tej, której egzemplifikacje mamy w zasobie Szersznika — nie udało się odnaleźć Wesaliańskiego podręcznika. W tym celu przeanalizowano 32 dostępne w Książnicy Cieszyńskiej pozycje katalogów wrocławskiego handlarza Christiana Friedricha Gutscha, wydawane w latach 1777–1795⁵⁵, dwa katalogi ołomunieckiego antykwariusza Josepha Riegele z lat 1789 i 1792⁵⁶ czy wreszcie 10 dostępnych w Książnicy katalogów Franza Antona Vogelsingera z Opawy⁵⁷. W rezultacie, nie uzyskawszy potwierdzenia obecności tomu Vesaliosa w wymienionych antykwariatach i pozbawiwszy się tym samym możliwości uprawdopodobnienia jego zakupu w przywołanych miejscach, należy przyjąć, iż kwestia

⁵³ *Biblia*, Nürnberg, Anton Koberger, 16 XI 1475, 2° (w Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ Supl. 1468 [2] II; zob. notatka na k. 2r). Dzieło zachowane w wielu egzemplarzach; zob. GW 04218, <https://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/GW04218.htm> (dostęp: 5.09.2022).

⁵⁴ Opis egzemplarza zamieszczono w dalszej części tekstu.

⁵⁵ Noszą one najczęściej tytuły: *Catalogus von alten und neuen Büchern welche nebst vielen andern bey dem Buchhändler Christian Friedrich Gutsch, in Breslau und Brieg um beygesetzte Preise zu haben sind* lub *Verzeichniß einer Bücher-Sammlung aus allen Theilen*; zob. Książnica Cieszyńska, między innymi sygnatury: SZ Supl. I: 01821, 00738, 00739, 00782, 00783, 00784, 00785, 00786, 00787, 00788, 00789, 00790, 00792, 00793, 00794, 01482, 01483, 01484, 01485, 01486, 01487, 01489, 01491, 01494, 01495, 01506, 01711, 01741, 01742, 01505/01, 01506, 01507.

⁵⁶ Zob m.in. *Verzeichniß von Büchern, welche bei Joseph Riegele...*, Brünn: Joseph Georg Traßler, 1792. W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ Supl. I 01714, a także SZ Supl. I 01704.

⁵⁷ Książnica Cieszyńska, sygn. SZ Supl. II 01650, SZ Supl. I: 01583, 01610, 01611, 01616, 01621, 01703, 01715, 01731, 01732.

ta na obecnym etapie badań musi pozostać nierozstrzygnięta. Teza ta wydaje się tym bardziej zasadna, kiedy weźmiemy pod uwagę, iż twórca biblioteki cieszyńskiej nie był zmuszony do ograniczenia swych poszukiwań literatury do wspomnianych kilku antykwariuszy, których oferta handlowa zachowała się w jego zbiorach. W okresie jego pracy nad budowaniem księgozbioru przyszłej biblioteki publicznej miał do wyboru propozycje wielu innych księgarzy oferujących książki, w tym tomy z zakresu medycyny. Do takich osób należał dla przykładu wiedeński antykwariusz Franz Wimmer (1765–1841), który dysponował znaczącą ofertą literatury medycznej i chirurgicznej (Hupfer, 2003, s. 73; Bachleitner, Eybl, Fischer, 2000, s. 129, 192).

Nie można przy tym również wykluczyć, że Szersznik zakupił anatomiczny podręcznik na przykład z rąk prywatnych, być może od jednego z okolicznych lekarzy, z którymi utrzymywał dobre relacje. Wieść o budowie publicznej biblioteki dotarła wszak także do tego środowiska, a apel o przekazywanie książek spotkał się wśród medyków z żywą reakcją, czego dowodem są liczne egzemplarze, jakie Szersznik otrzymał od nich w formie darów (Sztuchlik, Picha, 2002, s. 171). Cenny podręcznik anatomiczny mógł zostać wówczas odkupiony od jednego z ofiarodawców, którego hojności nie chciano nadmiernie nadużywać.

Należy nadmienić, że niektóre kontakty Szersznika z przedstawicielami medycyny odbywały się wyłącznie za pośrednictwem korespondencji, bez osobistego spotkania. Nie przeszkadzało to jednak w zadziergnięciu prawdziwych kolekcjonerskich przyjaźni, które owocowały wymianą nie tylko listów. Tak było w przypadku Josefa Hermana Agapita Gallasa (1756–1840) z Hranic na Morawach — artysty malarza, a jednocześnie lekarza wojskowego w Jarosławiu i Wiedniu, od którego Szersznik otrzymał kolekcję skał do gabinetu przyrodniczego (Gabzdyl, 1996, s. 9; Bieńkowska, 2001, s. 339). Gallas był przy tym założycielem publicznej biblioteki kościelnej w Hranicach, którą erygował w 1811 roku, a ponieważ w większej części zbudował ją na bazie własnego księgozbioru, miał podobne doświadczenia jak Szersznik⁵⁸. Ten ostatni zaś zasilił jego księgozbiór sporym, liczącym 160 woluminów podarunkiem (Szelong, 1993, s. 43). Czy to właśnie Gallas stał zatem za pozyskaniem dla biblioteki cieszyńskiej Wesaliańskiego traktatu? Trudno orzec, ale wiadomo, że w jego zbiorach znajdowała się także literatura medyczna (Horáková, 2009).

Zapewne takich relacji można by w życiorysie Leopolda Szersznika znaleźć więcej. Okazji do zakupu woluminu *Fabrica* było więc sporo. Na tę chwilę źródło pozyskania tomu pozostaje dla nas anonimowe, co nie oznacza, że badacze aktywności Szersznika w przyszłości nie natrafiają na ślady dokonanej przed 220 laty transakcji.

⁵⁸ O Gallasie zob. m.in. Herben, 1885. O jego związkach z Szersznikiem zob. Indra, 1945, s. 138–142.

Pozostając przy książkach proveniencji lekarskiej przechowywanych w zasobie Leopolda Szersznika, warto odnotować, iż *Fabrica* Andreasa Vesaliusa nie była jedynym dziełem, jakie trafiło do jego rąk, pochodzącym z dawnych księgozbiorów szesnastowiecznych medyków europejskich. Najbardziej bodaj interesującym nabytkiem cieszyńskiego historiografa, świetnie ilustrującym tę tezę, jest opasły wolumin zawierający drukowane w Ingolstadt w 1554 roku największe dzieło bawarskiego historyka i filologa Johannesesa Aventinusa (Johann Turmair, 1477–1534) *Annalium Boiorum libri septem...*⁵⁹, które pierwotnie należało do jednego z najsłynniejszych europejskich humanistów XVI stulecia — Johannesesa Crato von Krafftheim (1519–1585), lekarza cesarzy Ferdynanda I, Maksymiliana II i Rudolfa II (Gunnoe, Shackelford, 2009, s. 201–217). Tę arcyciekawą proveniencję dokumentują charakterystyczne znaki własnościowe stosowane na wielu woluminach z biblioteki wrocławskiego uczonego. Nade wszystko jest nim superekslibris wytłoczony na górnej i dolnej okładzinie, z czego na przedniej stronie książki znajdował się jego herb z umieszczonym w otoku napisem „IO[HA]N[NIS] CRATONIS A CRAFTHEIM”, na dolnej zaś przedstawienie Samsona rozdzierającego paszczę lwu z dewizą „IRAE MODERERIS ET ORI” — w wypadku egzemplarza z cieszyńskiej ksiąźnicy odcisnięte ze znakomitym zachowaniem rysunku na jasnej świńskiej skórze, w którą obleczono wspomniany wolumin. Oprócz tego świadectwem obecności dzieła w bibliotece wybitnego medyka jest stosowany przez Cratona monogram JC na stronie tytułowej⁶⁰.

Równie ciekawym przykładem ilustrującym tę tezę jest — wspomniana wcześniej — *Opera* Klaudiusza Galena, drukowana w Bazylei w 1549 roku⁶¹. Tom został подарowany Szersznikowi przez działającego w Cieszynie lekarza Generalnego Wikariatu i Komory Cieszyńskiej Józefa Singera (ur. 1751), ale zanim znalazł się w rękach cieszyńskiego medyka, należał przynajmniej do dwóch osób, z których pierwszą był doktor medycyny XVI wieku Johannes Katzius Noviomagus. Świadczą o tym zapiski na poszczególnych woluminach tego wydawnictwa: „Jo[ann]es Katzius Noviomag[us]” lub w rozszerzonej formie „Joa[nni]s Katzij Noviomagi Phil[osophiae] et Med[icinae] D[octor]”. Ściślej ujmując, mowa tutaj najpewniej o pochodzącym z Nijmegen (łac. Noviomagum) w Holandii Johannesie Katziusie, który studiował w Kolonii (1558) i Wiedniu (1562), późniejszym doktorem medycyny i filozofii, dwukrotnym dziekanem wydziału filozoficznego Uniwersytetu w Wiedniu (1569, 1578) (Keussen, 1919, s. 1122, poz. 153; Gall, Szaivert,

⁵⁹ Książnica Cieszyńska, sygn. SZ 3 P I 08; [Sztuchlik], 2009.

⁶⁰ Mimo że Johannes Crato posiadał bogatą bibliotekę, znamy dzisiaj zaledwie niewielką jej część, która zachowała się w Bibliotece Muzeum Narodowego w Pradze. Również literatura odnosząca się do kolekcji Cratona jest bardzo skromna. Najszerzej omówił ją czeski bibliolog i bibliotekarz Richard Šípek (2014, s. 129–136).

⁶¹ Zob. przyp. 9.

1971, s. 224; Begheyn, 1990; Locher, 1773, s. 151, 152, 217–219; Schrauf, 1904, s. 310; Aicher, 1675, s. 506)⁶². Był on autorem pięciu drukowanych w wiedeńskich oficynach typograficznych krótkich tekstów panegirycznych oraz mów pogrzebowych⁶³, lecz także niewielkiego dziełka medycznego, stanowiącego odpowiedź na tezy działającego w XVI wieku wiedeńskiego lekarza nadwornego Diomedesa Cornariususa (1537–1600)⁶⁴.

Woluminy dzieł Galena — co potwierdza typograficzny ekslibris tekstowy⁶⁵ — z czasem trafiły do zbiorów wiedeńskiego doktora medycyny XVIII wieku, pochodzącego z Würzburga Filipa Jakuba Weyganda (XVII/XVIII wiek)⁶⁶, ten

⁶² Zob. też Universitätsarchiv Wien, M 4, *Matricula Universitatis Vindobonensis, 1548–1579, 1594, 1596*, k. 131v, <https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/objects/o:888373/methods/bdef:Book/view> (dostęp: 5.09.2022).

⁶³ *Oratio M. Ioannis Katzii Noviomagi recitata idibus iunii in funere... Dñi. D. Ambrosii Salzeri Canonici Viennensis, ac S. Theologiæ Doctoris & Professoris quondam eximij. Qui mortem obiit... Viennae Austriae, 1568; Enchiridion utilissimis cum rationibus tum certissimis divinatorum Vatum ac Sibyllarum responsis refertum: quibus animae immortalitas, contra perperam philosophantes astruitur... Autore... Iohanne Katzio Nouiomago..., Viennae Austriae, excudebat Casparus Stainhofer, 1567; Oratio M. Ioannis Katzii Noviomagi, habita in funere Reuerendi in Christo Patris ac D.D. Matthaie Cithardi..., Viennae Austriae, excudebat Casparus Stainhofer, 1566; Oratio M. Ioannis Katzii Noviomagi de Spiritu Sancto, habita Viennae Austriae in Templo Cathedrali, Sub Rectoratu Nobilis ac...Georgii Aigmair I.U.D. clarissimi... Anno 1568, Viennae Austriae, ex Officina Caspari Stainhoferi, 1568; Carmen Gratulatorium Conscriptum Cum... Imperator D. Maximilianus ... coronatus tertio, exoptatus, ac foelix rediret in Austriam. Autore... Ioanne Katzio Nouiomago, Viennae Austriae, apud Michaellem Zimmermannum, 1563. Zob. VD16 ZV 24650, <http://gateway-bayern.de/VD16+ZV+24650>; VD16 ZV 31367, <http://gateway-bayern.de/VD16+ZV+31367>; VD16 ZV 24791, <http://gateway-bayern.de/VD16+ZV+24791>; VD16 K 544, <http://gateway-bayern.de/VD16+K+544>; VD16 K 543, <http://gateway-bayern.de/VD16+K+543> (dostęp: 5.09.2022).*

⁶⁴ Katz, Johann, *Brevis responsio ad quaestionem à Diomede Cornario ... propositam ...*, [w:] Cornarius Diomedes, *Consiliorum medicinalium habitorum in consultationibus, a clarissimis atque expertissimis: apud diversos aegrotos, partim defunctis, partim adhuc superstibus medicis, tractatus...*, Lipsiae, imprimebat Michaël Lantzenberger, 1599. Tekst Kaziusa znajduje się w ostatniej części z odrębną numeracją ze specjalną (sfingowaną) kartą tytułową: *Oratio in funere Magnifici et Clarissimi Viri D. Doctoris Vvolfgangi Lazii Viennensis*, Viennae Austriae excudebat Michael Zimmermann 1565, na stronach 71–76. Trzeba zaznaczyć, iż druk tak zatytułowany (*Oratio in funere...*), chociaż z typograficznie odrobinę odmienną kartą tytułową, miał swoją odrębną postać, nie zawierał tekstu Kaziusa; zob. VD16 ZV 20484, <http://gateway-bayern.de/VD16+ZV+20484> (dostęp: 5.09.2022).

⁶⁵ Ekslibris w brzmieniu: „Librum hunc ex Legato Excellentissimi Domini Philippi Jacobi Weygand, Herbipolensis, Philosophiae et Medicinae Doctoris p. m. de dato 23. Ianuarii 1741. Bibliothecae Aureo-Montanae consignavit Joannes Jacobus Freundt de Weyenberg, Aulæ Regnantis Medicus, ejusdem Foundationis p. t. Superintendentens”.

⁶⁶ Studiował w Pradze. Bakalaureat uzyskał na Uniwersytecie w Wiedniu w 1724 roku; zob. Universitätsarchiv Wien, Cod. Med 1.8 AFM 1710–1725, *Acta facultatis medicae Vindobonensis*, 1.8.134 i 1.8.96. *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis*, t. 6, Leopold Senfelder, 1912, ekscerpt w: <https://www.monasterium.net/mom/AFM/1.8.134/charter> oraz <https://www.monaste->

z kolei przekazał je do biblioteki działającej na uniwersytecie w Wiedniu bursy dla ubogich studentów — Kodrei Goldberg (Codria Aurei Montis, Bibliotheca Aureo-Montana). Przejęcie egzemplarzy potwierdził doktor filozofii i medycyny Johannes Jacobus Freundt de Weyenberg (zm. 1747) — dziekan wydziału medycznego (1731), a także bibliotekarz i kurator bursy Aureo-Montana (por. Locher, 1773, s. 137), której księgozbiór z czasem został włączony do zasobów bibliotecznych uniwersytetu⁶⁷. W jaki sposób woluminy trafiły na Śląsk Cieszyński, pozostanie zapewne tajemnicą, niemniej są one dowodem na przenikanie literatury medycznej ze stolicy cesarstwa na prowincję.

Ostatnim pozostającym do omówienia aspektem odnoszącym się do analizowanej książki są kwestie jej opisu fizycznego oraz pozostających na niej śladów wykorzystania przez ewentualnych czytelników. Wziąwszy do rąk cieszyński wolumin, przekonamy się, iż nie należy on do najlepiej zachowanych w Polsce egzemplarzy Wesaliańskiego podręcznika. Tom jest wyraźnie sfatygowany. Destrukcji uległa przede wszystkim oprawa, choć i jego wnętrze nosi ślady nie najlepszego traktowania. Jeszcze gorzej wypada ocena warstwy dekoracyjnej okrywającej go oprawy.

Tom trafił do intrologatora bez wątpienia niebawem po ukazaniu się druku. Został oprawiony w fazowane deski, pokryte skórą garbowaną, roślinnie wybarwioną na ciemnobrązowo. Obecnie mocno spękana i przesuszona skóra widnieje jedynie na dolnej okładzinie, gdzie — wskutek oderwania kilku fragmentów — pozostało jej około 80%, oraz na grzbiecie książki. Górna okładzina, pozbawiona kompletnie wcześniej okrywającej ją skóry, zachowała się mniej więcej w 60% swej pierwotnej wielkości. Deska została odłamana lub odcięta równo i precyzyjnie wraz z wyklejką. Do jej aktualnych rozmiarów starano się dostosować również kartę ochronną, która została niedbale przycięta. Okładziny przytwierdzone są do bloku książki stabilnie za pomocą pięciu zwięzów. Kapitałka górna nie zachowała się, dolna natomiast pozostaje przytwierdzona luźno, na jednej nici. Do wzmocnienia oprawy użyto fragmentów pergaminu pokrytego rękopiśmiennym tekstem z XV wieku. Skóra grzbietu książki, pęknięta i oddzielona od lica dolnej okładziny, pomiędzy pierwszym a drugim zwięzem od dołu ma nieznaczný bytytek.

rium.net/mom/AFM/1.8.96/charter (dostęp: 5.09.2022). Następnie najpewniej pracował na uniwersytecie w Wiedniu, albowiem w tamtejszym archiwum uniwersyteckim zachowały się akta procesu, jaki toczył z niejakiem Johannem Pourgoisem; zob. Universitätsarchiv Wien, sygn. CA 3.3609, *Bitte des Philipp Jacob Weigand um neue Tagsatzung in seinem Prozess gegen Johann Pourgois*. W dokumencie tym dr med. Philipp Jacob Weigand 8 stycznia 1737 roku zwraca się z prośbą do rektora i konsystorza Uniwersytetu Wiedeńskiego o nowy termin w procesie przeciwko Johannowi Pourgois; podpisano miejscem i datą: Wiedeń, 8 stycznia 1737; zob. <https://scopeq.cc.univie.ac.at/query/detail.aspx?ID=371814> (dostęp: 5.09.2022).

⁶⁷ Denk, 2013, *passim*. Jest zatem pewne, że książki te nie znalazły się za sprawą Jakuba Weyganda w bibliotece w Złotoryi, jak dowodzą Jolanta Sztuchlik i Jadwiga Picha (2002, s. 171).

Na dolnej okładzinie zachowały się mosiężne zakotwiczenia oraz resztki dwóch, niegdyś spinających wolumin, klamer. Deski oprawy są w wielu miejscach uszkodzone, szczególnie w narożach, a także noszą ślady aktywności drewnojadów⁶⁸.

Wolumin pozbawiony jest niemal całości karty ochronnej dolnej okładziny. Zachował się jedynie niewielki jej fragment u dołu księgi. Ostatnia karta egzemplarza, mająca na swym odwrocie drzeworytniczy sygnet drukarski Johanna Oporinusa, przedstawiający greckiego poetę Ariona stojącego jedną nogą na delfinie, drugą zaś na łądzie, również nie zachowała się w całości. Do dzisiaj przetrwał jej górny fragment. Resztę oderwano niedbale ze stratą dla drzeworytu. Karta tytułowa nosi ślady zabrudzenia oraz drobne ubytki w prawym dolnym narożu. Wskutek nieprzystłonięcia jej przez kartę ochronną i górną okładzinę jej odsłonięty fragment jest poczerniały. Pozwala to na mniemanie, iż uszkodzenia oprawy powstały dawno, być może — jak już sugerowano — jeszcze przed zakupem książki przez Szersznika.

Wiele kart woluminu jest poplamione i zabrudzone. Strony od 7 do 10 tekstu zasadniczego noszą na sobie niewielki ślad (zakwaszenie) po umieszczonej niegdyś pomiędzy nimi roślinie z wyraźnym konturem łodygi i czterech liści. Karta (strony 203–204 *recto* i *verso*), na której po obu stronach widnieją dwa drzeworyty z projekcją układu szkieletowego, w tym najsłynniejszy w *Fabrica* — tak zwany kostny Hamlet z sentencją „Vivitur ingenio caetera mortis erunt” — została celowo uszkodzona. Nieznany wandal precyzyjnie wyciął czaszkę z jednego z wizerunków, a ponieważ drzeworyty się na siebie nakładają — *de facto* czaszka zniknęła w ten sposób z obu przedstawień⁶⁹.

Ponieważ większe fragmenty skóry zachowały się wyłącznie na dolnej okładzinie, jedynie w stosunku do tego fragmentu oprawy można poczynić kilka uwag odnośnie do jej dekoracji. Jest ona niezwykle skromna. Zwierciadło okładziny zostało ozdobione trzema wytyczonymi strychnulcem prostymi linearnymi bordiurami wytłoczonymi na złoto. Wnętrza uzyskanych w ten sposób prostokątnych pól nie zostały wypełnione żadną dekoracją. Tylko środkowa bordiura na rogach została ozdobiona odbitym na złoto drobnym tłoczkiem mającym w wizerunku lilijkę. Skóra grzbietu jest udekorowana równie oszczędnie. Introligator odbił na złoto pośrodku pomiędzy związami jedynie drobny tłoczek, również mający w rysunku lilijkę, choć nieco mniejszą niżli wykorzystana na okładzinie. Być może górna okładzina była dekorowana bardziej wykwintnie, ale tego niestety nie da się już stwierdzić. Biorąc pod uwagę wspomniane cechy egzemplarza cieszyńskiego,

⁶⁸ Por. opis oprawy w: Margócsy, Somos, Joffe, 2018, s. 355.

⁶⁹ Vesalius Andreas, *De humani corporis fabrica libri septem...*, Basileae, per Ioannem Oporinum, 1555; zob. VD16 V 911, <http://gateway-bayern.de/VD16+V+911> (dostęp: 5.09.2022). W Książnicy Cieszyńskiej pod sygn. SZ K I 1, s. 203–204. Por. opis fizyczny w: Margócsy, Somos, Joffe, 2018, s. 355.

należy założyć, iż oprawę wykonano li tylko w celu jego zabezpieczenia, bez ambicji ozdobienia woluminu. Przymuszczać miało to miejsce w słabo wyposażonej w narzędzia szesnastowiecznej pracowni introligatorskiej, której produkty cechowały się wyłącznie walorami użytkowymi, natomiast brak tak charakterystycznych dla introligatorstwa szesnastowiecznego renesansowych zdobień woluminu utrudnia, czy wręcz uniemożliwia, jej identyfikację.

Kolejnym istotnym z punktu widzenia bibliologicznego aspektem wartym analizy jest wykorzystanie omawianego woluminu. Biorąc pod uwagę, iż jedynym znanym nam właścicielem *Fabrica* związanym z medycyną był pierwszy jego posiadacz, Ezechias Reich, można zaryzykować stwierdzenie, że to właśnie on był najaktywniejszym czytelnikiem omawianej książki. Czy to jednak ślady jego lektury znajdują się na naszym woluminie, trudno orzec. Biorąc pod uwagę treść marginaliów, niełatwo uznać, że wyszły one spod ręki lekarza, a tym bardziej profesora medycyny. Ów niezidentyfikowany czytelnik lub czytelnicy nie pozostawili na kartach omawianego egzemplarza znaczących śladów użytkowania, niemniej jednak kilkanaście kart woluminu nosi wyraźne ślady zainteresowania ich treścią. Są to przede wszystkim dość częste podkreślenia tekstu oraz bardzo nieliczne marginalia, głównie we wstępie, sprowadzające się w zasadzie do uwypuklenia treści zamieszczonej na poszczególnych kartach, niekiedy mające też charakter wyjaśniający.

Skromne i niepogłębione treściowo marginalia pojawiają się już na pierwszej stronie *Prefatio*, kierowanego przez Vesaliusa do cesarza Karola V. Ich autor odnosi się między innymi do wyłożonej przez Vesaliusa swoistej filozofii procesu leczenia człowieka, konstatując trzy jego filary: dietetykę (sposób i zasady odżywiania, styl życia), farmakologię (stosowanie medykamentów) i chirurgię (operacje), co wyraził w postaci trzech umieszczonych jedno pod drugim słów: *Diaetetica*, *Pharmaceutica*, *Chirurgia*⁷⁰. Kolejne komentarze na tej stronie — również skromne, sprowadzające się do umieszczenia na marginesie imion dwóch lekarzy starożytności: Hipokratesa i Gallena — wskazują na odpowiednie fragmenty tekstu odnoszące się do obu medyków⁷¹. W dalszej części wstępu, w której autor objaśnia strukturę dzieła, omawiając poszczególne jej księgi, czytelnik umieszcza na marginesie ich tytuły. Ponownie więc owe marginalia nie mają charakteru komentarza⁷². To sformułowanie odnosi się również do jedynego marginalium umieszczonego obok tekstu zasadniczego, które odnajdujemy w rozdziale pierwszym, poświęconym kościom, gdzie nieznan nam czytelnik uwypuklił w kilku słowach treść początkowych akapitów.

⁷⁰ Vesalius Andreas, *De humani corporis Fabrica...*, (niefoliowane) k. a² r.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*, (niefoliowane) k. a⁴ v, r.

AD DIVVM CAROLVM QVINTVM, MAXIMVM, INVICTISSIMVM

QVE IMPERATOREM, ANDREAE VESALII IN SVOS
de Humani corporis fabrica libros, Praefatio.

T C V N Q V E uaria in artibus scientijsq;
tractandis grauiter obſtent, quo minus ac-
curatè perſciantur, minusq; feliciter in
uſum ſuccedant, Carole clemētiffime Cae-
ſar, tamen haud mediocre diſpendiū quo-
que adferre arbitror, nimium ductam di-
ſciplinaram, quæ uni cuiſpiam arti abſol-
uendæ famulantur, diuiſionem: & multo
adhuc magis eius artis exercitiorum adeo
morofam ad diuerſos artifices diſtributio-
nem, ut qui artis ſcopum ſibi præfixerunt,
unam eius partem ita complectentur, ut cę-

teris, quæ ipſum maximopere ſpectant, & ab illo ſe-
ungi nequeunt, relictis, nihil unquam egre-
gium præſtent, ac propoſitum finem nunquam
attingentes, à uera artis conſtitutione perpetuò
declinent. Nam, ut cæteras quidem ſilencio
præteream, & de ea quæ ſanitati hominum præ-
ficitur, aliquantisper ſermonem inſtituam, pro-
fectò in hac, reliquarum omnium quas hominis
ingenium adinuenit, longè commodiſſima, & in
primis neceſſaria, perdifficiliq; ac operoſa,
nihil peſſilentius irreperere potuiſſet, quàm
quòd aliquando, & præcipuè poſt Gothorum
illuuiem, Manſoremq; Bocharæ in Perſia re-
gem (ſub quo Arabes nobis adhuc cum Græcis
merito familiares uigebant) medicina eouſque
lacerari cœperit, quòd primarium eius in-
ſtrumētum, manus operam in curando adhibens,
ita neglectum ſit, ut ad plebeios, ac diſci-
plinis medicæ arti ſubſeruientibus neutiquam
inſtructos, id quaſi uideatur eſſe demandatum.

Quamuis enim tres medicorum ſectæ olim
extiterint, Logica uidelicet, Empirica, &
Methodica, nihilominus tamen illarum au-
tores, uniuerſæ artis ſcopum, ad conſer-
uandam ſanitatem, morboſq; proſtigandos
direxerunt. deinde huc omnia, quæ ſinguli
in ſuis ſectis arti neceſſaria exſtitabant,
referentes, triplici auxiliatorum inſtrumēto
utebantur: quorum primum, uictus fuit ratio:
ſecundum, omnis medicaminum uſus: tertium,
manus opera, quæ uel præ cæteris medicinam
eſſe deficientium additionem, & ſuperfluorum
ablationem, eleganter oſtendit, ac nunquam
non ſui uſum in affectuum curatione præbet,
quoties in re medica obimus, quorum be-
neficio hanc generi humano ſaluberrimam
eſſe, tempora uſuſq; docuerunt. Triplex hæc
medendi ratio, cuiuſcunque ſectæ medicis
æquè erat familiaris: ipſiq; proprias manus
pro affectuum natura curationi accommo-
dantes, non minorem induſtriam in illis
exercendis impenderunt, quàm inſtituendæ
uictus rationi, aut medicamentis dignoſcendis,
ac componendis. quemadmodum præter
cæteros diuini Hippocratis libros, ij liqui-
dò arguunt, quos de Medici munere, de
Oſium fracturis, Articulorum luxationib.
eiuſq; generis malis, omnium abſolutiſſimè
conſcripſit. Quin & Galenus, poſt Hippocra-
tem medicinæ princeps, præterquam quòd
Pergamenſium gladiatorum curationem ſibi
ſoli cõmiſſam ſubinde gloriatur, neq; in
grauæſcente iam ætate, ſimias ab ipſo
ſecandas, famulorum opera extorriari
uoluit, crebrò inculcat, quantum manus
artificio oblectatus ſit, quamq; ſtudioſe

a 2 dioſe

Il. 6. Drobne marginalia na pierwszej stronie *Praefatio* w A. Vesalius, *De humani corporis fabrica*... Książnica Cieszyńska, sygn. SZ K I 01, k. a 2 r (niefoliowane).

Fot. Krzysztof Nierzwicki

Nieco większą aktywnością wykazali się czytelnicy, którzy swój stosunek do treści dzieła zaznaczyli, podkreślając na kilkunastu stronach interesujące ich fragmenty tekstu. Trudno tu jednak znaleźć jakikolwiek klucz pozwalający ustalić, jakimi kierowali się względami oraz kto mógł być ich autorem. Podkreślenia pojawiają się bowiem nieregularnie, w różnych rozdziałach tekstu, zajmując zaledwie ułamek procenta tekstu tej ogromnej, liczącej ponad 800 stron książki. Najczęściej wykonano je raczej pośpiesznie, a przez to niedbale, czarnym lub niekiedy czerwonym atramentem. Najprawdopodobniej anonimowy dla nas czytelnik bądź — co bardziej pewne — czytelnicy, podejmując lekturę poszczególnych partii tekstu, podkreślali ważne dla nich w danym momencie fragmenty. Jak zaznaczono, spekulacje na temat autorstwa zaznaczeń nie mają żadnych podstaw źródłowych, można jedynie na ich podstawie wysunąć ogólną hipotezę, że omawiany tom miał w ciągu wieków czytelników, wśród których być może znajdowały się osoby kształcące się w zakresie medycyny. Mogą o tym świadczyć podkreślenia fragmentów tekstu zawierających konkretną wiedzę z zakresu anatomii, wyliczających dla przykładu poszczególne kości i ich budowę⁷³. Niewykluczone, że z książki korzystali na przykład studenci profesora Reicha w Greifswaldzie, którym uczony udostępniał swój wolumin.

Wreszcie ostatnim śladem wskazującym na użytkowanie tomu jest odnaleziona pomiędzy stronami 456 i 457 niewielka karteczka (najpewniej służąca jako zakładka), pokryta jednostronnie odręcznym pismem, pochodząca przypuszczalnie z XVII wieku. Niedbale skreślony ciemnym atramentem tekst, rozpoczynający się od skrótu Rp (*recipe* — weź), jest najprawdopodobniej receptą (przepisem) na lek zawierający między innymi sarsaparillę — dziś bardzo popularną roślinę z grupy kolcoroślowatych (*Smilacaceae*), stosowaną w dawnych wiekach w leczeniu kiły. Pośród kilku innych wylistowanych składników recepty znajdują się również kwiaty malwy (*flos malvae* — prawdopodobnie malwy czarnej, lekarskiej), mające właściwości nawilżające i przeciwzapalne. Nie uda się już dzisiaj ustalić autora opisanej recepty, ale można ostrożnie założyć, iż była nim osoba mająca wykształcenie medyczne, co z kolei pozwala na równie powściągliwe przypuszczenie, że w ciągu pierwszych 100 lat istnienia kodeks znajdował się — poza E. Reichem — w innych lekarskich rękach.

Niełatwo też ustalić, czy i kogo zainteresował anatomiczny podręcznik od chwili, kiedy znalazł się on w zbiorach cieszyńskiego prefekta, oraz w ciągu ponad dwóch setek lat po śmierci jego nabywcy. Jak pisze w swoim artykule Barbara Bieńkowska, kwestia odpowiedzi na pytanie o wykorzystywanie księgozbioru szersznikowskiego „nie będzie ani pewna, ani wyczerpująca” (2001, s. 337). To samo odnosi się do poszczególnych jego woluminów, w tym Wesaliańskiego pod-

⁷³ *Ibidem*, s. 2.

ręcznika anatomii. Niestety ani sam tom, ani źródła biblioteczne nie pozwolą nam na sprecyzowanie odpowiedzi na to pytanie. W zasobach Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, gdzie przechowuje się liczne materiały archiwalne do dziejów biblioteki Szersznika, zachowała się wprawdzie sporządzona ręką Karla Schwarza książka zatytułowana *Nomina Lectorum libros ex Bibliotheca Leopoldi Scherschnik Teschinii domum acceipientium*, zawierająca wykaz nazwisk czytelników wypożyczających zasoby biblioteczne do domu, a tym samym zapewne odwiedzających Bibliotekę L.J. Szersznika w Cieszynie, ale odnosi się on jedynie do okresu 1843–1862⁷⁴. Dokument ten, prowadzony stosunkowo niedbale, niestety nie odnotował nikogo, kto w ciągu owych blisko 20 lat połowy XIX wieku zechciałby skorzystać z woluminu *Fabrica*, chociaż być może ów podręcznik, ze względu na swą wartość lub — co bardziej pewne — na stan zachowania, nie był udostępniany na zewnątrz.

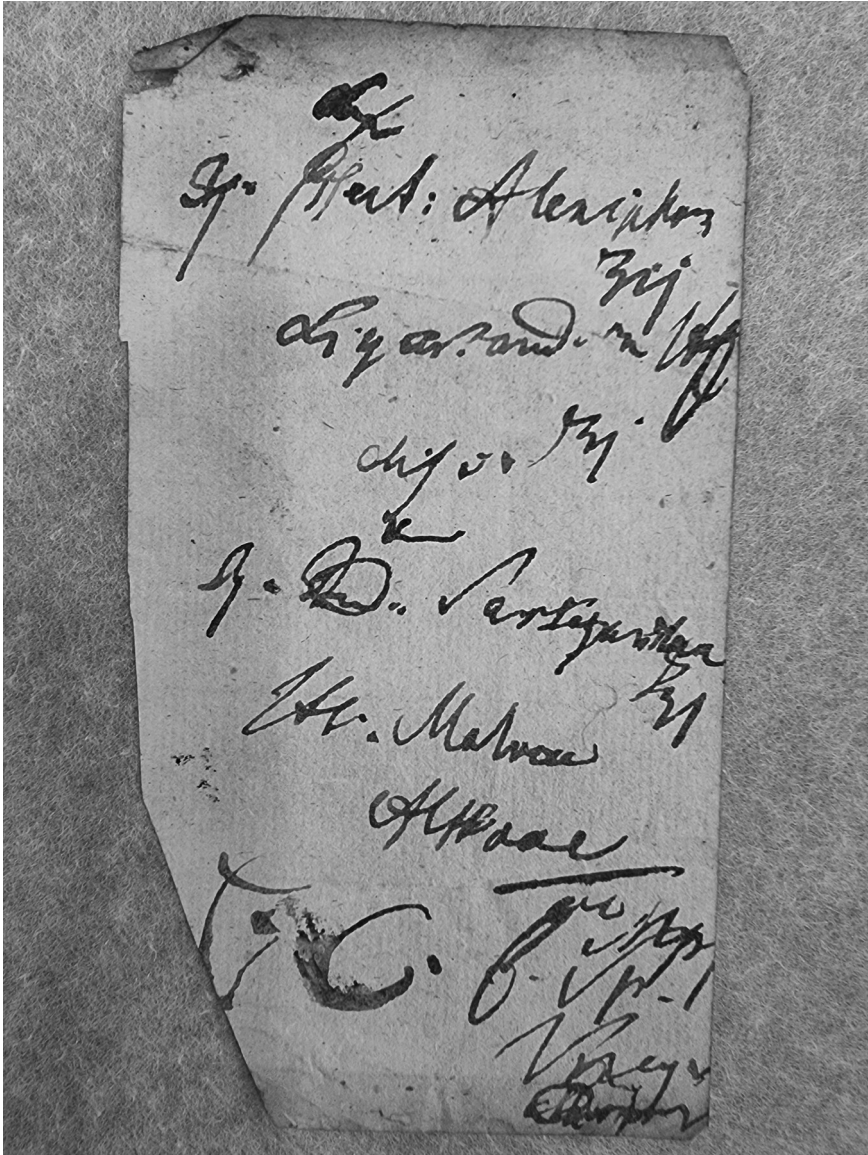
Trzeba jednak zauważyć, że w ogóle literatura medyczna nie cieszyła się w tym czasie zbyt wielkim zainteresowaniem. Pojedyncze wypożyczenia z tego działu zdarzały się wyjątkowo rzadko. Bibliotekarz zarejestrował bowiem zaledwie pięciu użytkowników biblioteki cieszyńskiej, którym udostępniono w ten sposób łącznie siedem woluminów z działu K w całym objętym wykazem okresie⁷⁵. Ten skromny dowód zainteresowania czytelniczego literaturą medyczną nie upoważnia nas zatem do wysunięcia jakichkolwiek wniosków w kwestii wykorzystywania pracy Vesaliusa. Biorąc jednakże pod uwagę, iż wspomniany wykaz obejmuje zaledwie 10% czasu obecności *Fabrica* w Cieszynie, nie można wykluczyć, że cieszył się on jakimś zainteresowaniem w pozostałych latach jego przechowywania w tym mieście. Do potencjalnych czytelników lub choćby osób, które na miejscu zapoznały się z woluminem *Fabrica*, mogli należeć przede wszystkim liczni cieszyńscy lekarze. Wspomniany dokument przynajmniej w kilku miejscach wskazuje na przedstawicieli tego zawodu korzystających z zasobów bibliotecznych. Jednym z nich był dr Franz Koprziwa — od 1837 roku lekarz naczelny cesarsko-królewskiego pułku huzarów, a następnie od 1857 występujący w takiej samej roli w 57 pułku piechoty (57 Infanterie-Regiment) (Dedekind, 1879, s. 735), który 9 maja 1853 roku wypożyczył z biblioteki Szersznika kilka tomów bliżej nieokreślonych materiałów bibliotecznych⁷⁶. Kolejny zidentyfikowany lekarz korzystający z cieszyńskich zbiorów to fizyk miejski Cieszyna, dr Jerzy Maday (zm. 15 października 1856) — lub jego syn o tym samym imieniu, również lekarz

⁷⁴ Książnica Cieszyńska, sygn. APTL 34/175; wersja cyfrowa znajduje się w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/565242/edition/531150/content> (dostęp: 5.09.2022).

⁷⁵ Wypożyczeń z działu K („Medici”) dokonano między innymi: 29 lutego 1848 (2 woluminy), 30 kwietnia 1848, 1 marca 1850 (2 woluminy), 3 kwietnia 1853 i 20 listopada (?) 1853; zob. Książnica Cieszyńska, sygn. APTL 34/175, k. [4, 5, 7, 12].

⁷⁶ *Ibidem*, k. [12].

(Z *Cieszyna i okolicy*, 1856, s. 325) — który 29 lutego 1848 roku wypożyczył dwa woluminy o sygnaturach K I 4, 5⁷⁷.

Il. 7. Recepta na specyfik zawierający między innymi sarsaparillę i kwiat malwy. Książnica Cieszyńska, dokument znajdujący się pomiędzy stronami 456 a 457 woluminu A. Vesaliusa. Fot. Krzysztof Nierzwicki

⁷⁷ *Ibidem*, k. [4].

Następni potencjalni użytkownicy omawianego podręcznika anatomii to także wszyscy inni czytelnicy odwiedzający bibliotekę, jeśli nie bezpośrednio zainteresowani anatomią człowieka, to będący miłośnikami artystycznej grafiki połowy XVI stulecia, jaka wypełnia karty tego opasłego woluminu. Tak czy inaczej nieliczne pozostawione przez nich na kartach egzemplarza *vestigia lectionum* świadczą o dość umiarkowanym jego wykorzystaniu. Złagodzić tę tezę może jednak fizyczny stan naszego tomu, który pozwala mniemać, iż dzieło Vesaliusa nie spoczywało wyłącznie na półkach szeregu bibliotek, w jakich przyszło mu znaleźć schronienie. Zabrudzenia kart, zwłaszcza dolnego prawego rogu, tak charakterystyczne dla książek często i w długim okresie wertowanych, są nie jedynym tego dowodem. Dochodzą do nich uszkodzenia kart, ich zaplamienie oraz bardzo sfatygowana oprawa, dowodzące, że kodeks znajdował się nierzadko w rękach czytelnicy, choć być może ta ostatnia jego cecha była efektem li tylko złych warunków jego przechowywania.

Wspaniały, odznaczający się ciekawą proveniencją, choć niestety nieco sfatygowany egzemplarz Wesaliańskiej *Fabrica* współcześnie jest niewątpliwą ozdobą Książnicy Cieszyńskiej, będąc zarazem jednym z najcenniejszych dzieł tej zasobnej biblioteki urokliwego Cieszyna. Swą przeszło dwóchsetletnią obecnością w tym — niewielkim i położonym z dala od dużych ośrodków naukowych — mieście podkreśla jego znaczącą pozycję na mapie kulturalnej i naukowej Śląska.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

- Basel, Universitätsbibliothek, sygn. G2 I 6, fol. 187, G. Reich, *Brief an Caspar Bauhin*. Speyer 1611.
- Cieszyn, Książnica Cieszyńska, b. sygn., katalog: *T. Antiquitates Typographicae. Ordine Litterarum 3. Julii 1808*.
- Cieszyn, Książnica Cieszyńska, b. sygn., *Repertorium der Propst Leopold Scherschneiderschen Bibliothek in Teschen*.
- Cieszyn, Książnica Cieszyńska, sygn. APTL 34/175, *Nomina Lectorum libros ex Bibliotheca Leopoldi Scherschneiderschen Teschinii domum accepierunt*.
- Cieszyn, Książnica Cieszyńska, teczka I/13/1, poszyt współcześnie zatytułowany *Dział K. (Medici). Katalog alfabetyczny sporządzony przez L.J. Szersznika*.
- Cieszyn, Książnica Cieszyńska, teczka I/13/1, poszyt współcześnie zatytułowany *Dział K. (Medici). Repertorium sporządzone przez L.J. Szersznika*.
- Cieszyn, Książnica Cieszyńska, *Wykaz nieaktualnej dokumentacji Biblioteki Leopolda J. Szersznika*, III, paczka 4 a.
- Wien, Universitätsarchiv, CA 3.3609, *Bitte des Philipp Jacob Weigand um neue Tagsatzung in seinem Prozess gegen Johann Pourgois*.
- Wien, Universitätsarchiv, Cod. Med 1.8 AFM 1710-1725, *Acta facultatis medicae Vindobonensis*.
- Wien, Universitätsarchiv, M 4, *Matricula Universitatis Vindobonensis, 1548-1579, 1594, 1596*.

OPRACOWANIA

- Aicher, O. (1675). *Theatrum funebre, exhibens per varias scenas epitaphia nova, antiqua...* Salisburgi: Typis Joan. Baptistae Mayr.
- Bachleitner, N., Eybl, F.M., Fischer, E. (2000). *Geschichte des Buchhandels in Österreich*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Baldassarri, F. (2022). In the Beginning Was the Plant. The Plant-Animal Continuity in the Early Modern Medical Reception of Galen. W: M. Favaretti Camposampiero, E. Scribano (Red.), *Galen and the Early Moderns* (ss. 55–81). Cham: Springer.
- Begheyn, P.J. (1990). Nijmeegse studenten aan buitenlandse universiteiten (1363–1845). W: N.A. Hammers et al. (Red.), *Zoeklicht zonder grenzen. Genealogische heraldische bundel* (ss. 186–195). Nijmegen: Nederlandse Genealogische Vereniging.
- Beierlein, P.R. (1954). Der kursächsische Leibarzt Sigismund Kohlreuter (1534–1599). *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*, 38(1), 70–83.
- Bela, Z. (2016). Polska wersja *Sekretów Aleksego z Piemontu*. *Przekładaniec*, 32, 297–315.
- Bienkowska, B. (1998). Leopold Jan Szersznik — fundator biblioteki publicznej w Cieszynie. W: H. Łaskarzewska, A. Baďurová (Red.), *Ks. Leopold Jan Szersznik znany i nieznaný. Materiały z konferencji naukowej. Cieszyn, 6–7 listopada 1997* (ss. 138–149). Cieszyn: Książnica Cieszyńska–Polskie Towarzystwo Bibliologiczne.
- Bienkowska, B. (2001). Edukacyjna rola biblioteki Leopolda J. Szersznika. W: J. Spyra (Red.), *Książka — biblioteka — szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego. Materiały z konferencji naukowej Cieszyn 4–5 listopada 1999* (ss. 332–340). Cieszyn: Książnica Cieszyńska–Zarząd Główny Macierzy Ziemi Cieszyńskiej.
- Blanck, A. (1874). *Die Mecklenburgischen Aerzte von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart: mit kurzen Angaben über ihr Leben und ihre Schriften*. Schwerin: Alexander Schmiedekampf.
- Celaschi, M., Gregori, A. (2015). *Da Girolamo Ruscelli a Alessio Piemontese. I Secreti in Italia e in Europa dal Cinque al Settecento*. Manziana: Vecchiarelli.
- Crecelius, W. (1876). Copus, Wilhelm. W: *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 4 (s. 471). Leipzig: Duncker & Humblot.
- Dedekind, F. (1879). *Geschichte des k.k. Kaiser Franz Joseph I. Dragoner-Regimentes No. 11: von seiner Errichtung, 20 Dezember 1688, bis 6. Mai 1879*. Wien: Selbstverlag des Verfassers.
- Denk, U. (2013). *Alltag zwischen Studieren und Betteln. Die Kodrei Goldberg ein studentisches Armenhaus an der Universität Wien in der Frühen Neuzeit*. Göttingen: Vienna University Press.
- Estreicher, K. (1912). *Bibliografia polska*, t. 24. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Ferguson, J. (1927). The Secrets of Alexis. A Sixteenth Century Collection of Medical and Technical Receipts. *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, 24, 225–246.
- Frank, P.R., Frimmel, J. (2008). *Buchwesen in Wien 1750–1850. Kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verleger*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Gabzdyl, W. (1996). Zbiory geologiczne ks. Leopolda Jana Szersznika. *Śląskie Miscellanea*, 9, 8–16.
- Gall, F., Szaivert, W. (Oprac.). (1971). *Die Matrikel der Universität Wien. Im Auftrag des Akademischen Senats herausgegeben vom Archiv der Universität Wien*, t. 3. 1518/II–1579/I. Wien, Köln, Graz: In Kommission bei Verlag H. Böhlaus.
- Ghosh, S.K. (2016). Caspar Bauhin (1560–1624): Swiss Anatomist and Reformer of Anatomical Nomenclature. *Archivio Italiano di Anatomia e di Embriologia. Italian journal of anatomy and embryology*, 121(2), 159–164.
- Gliozzi, G. (1974). Campolongo, Emilio. W: *Dizionario Biografico degli Italiani*, t. 17. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana. https://www.treccani.it/enciclopedia/emilio-campolongo_ (Dizionario-Biografico).

- Gualdo, R. (1993). Fabio Calvo, Marco. W: *Dizionario Biografico degli Italiani*, t. 43. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana. https://www.treccani.it/enciclopedia/marco-fabio-calvo_%28Dizionario-Biografico%29/.
- Gunnoe, Ch.D., Shackelford, J. (2009). Johannes Crato von Krafftheim (1519–1585): Imperial Physician, Irenicist, and Anti-Paracelsian. W: M.E. Plummer, R.B. Barnes (Red.), *Ideas and Cultural Margins in Early Modern Germany. Essays in Honor of H.C. Erik Midelfort* (ss. 201–217). London: Routledge.
- Heinrich, A. (1830). Geschichte der k.k. Scherschnik'schen Gymnasial-Bibliothek in Teschen. *Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst*, 2(21), 68–69, 533–536, 546–548.
- Herben, J. (1885). *Život a pŕsobení J. H. Galaše*, Praga: Nakladem vlastním.
- Horáková, M. (2009). Josef Heřman Agapit Gallaš a jeho knihovna jako předchůdkyně veřejných knihoven. *Čtenář — měsíčník pro knihovny*. <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2437>.
- Hupfer, G. (2003). *Zur Geschichte des antiquarischen Buchhandels in Wien* [praca magisterska, maszynopis]. Wien.
- Indra, B. (1945). Ke stykům Gallaše s Šeršnikiem. *Slezský Sborník*, 43, 138–142.
- Jagusiak, K., Kokoszko, M. (2013). Pisma Orybajusza jako źródło informacji o pożywieniu ludzi w późnym Cesarstwie Rzymskim. *Vox Patrum*, 33(59), 339–357.
- Jessen, J. (1875). Bauhin, Kaspar. W: *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 2 (ss. 151–152). Leipzig: Duncker & Humblot.
- Keussen, H. (1919). *Die Matrikel Der Universität Köln*, t. 2. 1476–1559. Bonn: Hansteins Verlag.
- Kosegarten, J.G.L. (1857). *Geschichte der Universität Greifswald mit urkundlichen Beilagen*, cz. 1. Greifswald: C.A. Koch's Verlagsbuchhandlung.
- Kudělka, M. (1953). Korespondence L.J. Šeršnika s J.P. Cerronim a J.J. Czikanem. *Slezský sborník*, 51, 260–288.
- Kudělka, M. (1957). *Leopold Jan Šeršnik (1747–1814). Život a dílo*. Ostrava: Krajské nakladatelství.
- Locher, J.J. (1773). *Speculum Academicum Viennense seu Magistratus antiquissimae et celebrissimae Universitatis Viennensis a primo ejusdem auspicio ad nostra tempora chronologica, historice et lemmatice exhibitus...* Viennae Austriae, supt. Leopoldi Joannis Kaliwoda.
- Margócsy, D., Somos, M., Joffe, S.N. (2018). *The Fabrica of Andreas Vesalius. A Worldwide Descriptive Census, Ownership, and Annotations of the 1543 and 1555 editions*. Leiden, Boston: Brill.
- Nierzwicki, K. (2021). Egzemplarz drugiego wydania *De humani corporis fabrica* Andreea Vesaliosa (Bazylea 1555) w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie. Część I. W zbiorach Ezechiasa i Georga Reichów (II połowa XVI wieku – początek XVII wieku). *Roczniki Biblioteczne*, 65, 5–28.
- Pellegrini, P. (2013). Niccolò da Lonigo (Niccolò Leonicensi). W: *Dizionario Biografico degli Italiani*, t. 78. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana. https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-da-lonigo_%28Dizionario-Biografico%29/.
- Procaccioli, P. (2017). Girolamo Ruscelli. W: *Dizionario Biografico degli Italiani*, t. 89. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana. https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-ruscelli_%28Dizionario-Biografico%29/.
- Puzio, A. (Red.). (1982). *Katalog starych druków medycznych w bibliotekach Śląska Górnego i Cieszyńskiego*, cz. 1. Katowice: Śląska Akademia Medyczna im. L. Waryńskiego.
- Rodríguez Guerrero, J. (2010–2013). El origen del pseudo-arnaldiano Liber de vinis, obra del magister Silvester (ca. 1322–1328), y su tradición manuscrita en el siglo XIV. *Azogue*, 7, 44–74.
- Rusnok, A. (1998). Rękopiśmienne źródła do badań nad biografią i dorobkiem Leopolda J. Szerznika w zbiorach cieszyńskich. W: H. Łaskarzewska, A. Baďurová (Red.), *Ks. Leopold Jan Szerznik znany i nieznaný. Materiały z konferencji naukowej. Cieszyn, 6–7 listopada 1997* (ss. 100–113). Cieszyn: Książnica Cieszyńska–Polskie Towarzystwo Bibliologiczne.

- Schrauf, K. (Red.). (1904). *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis*, t. 3. Wien: Verlag des Medicinischen Doctorencollegiums.
- Schorbbaum, K. (1953). Althamer Andreas. W: *Neue Deutsche Biographie*, t. 1. (s. 219). Berlin: Duncker & Humblot.
- Senfelder, L. (Red.). (1912). *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis*, t. 6. Wien: Verlag des Medicinischen Doctorencollegiums.
- Spyra, J. (1993). Życie i działalność ks. Leopolda Jana Szersznika. W: J. Spyra (Red.), *190 lat założenia Muzeum i Biblioteki Leopolda Jana Szersznika 1802–1992* (ss. 13–36). Cieszyn: Książnica Cieszyńska.
- Spyra, J. (2014). Leopold Jan Szersznik — nauczyciel, kolekcjoner, uczoney. W: J. Spyra, G. Chromik (Wyd.), *Malo invidiam quam misericordiam. Wybór pism i dokumentów dotyczących Leopolda Jana Szersznika* (ss. 11–89). Cieszyn: Książnica Cieszyńska.
- Szczepaniec, J. (1997). Księgozbiory historyczne w Cieszynie — ich wartość i potrzeby badawcze. Ekspertyza. W: R. Gładkiewicz (Red.), *Historyczne księgozbiory Cieszyna na tle śląskim. Rola kulturowa i przedmiot badań* (ss. 89–110). Cieszyn: Książnica Cieszyńska.
- Szelong, K. (1993). Biblioteczne zbiory Leopolda Jana Szersznika. W: J. Spyra (Red.), *190 lat założenia muzeum i biblioteki Leopolda Jana Szersznika 1802–1992* (ss. 44–45). Cieszyn: Książnica Cieszyńska.
- Szelong, K. (1998). Prace Leopolda Jana Szersznika nad ewidencją i skatalogowaniem zbiorów bibliotecznych. W: H. Łaskarzewska, A. Baďurová (Red.), *Ks. Leopold Jan Szersznik znany i nieznan. Materiały z konferencji naukowej. Cieszyn, 6–7 listopada 1997* (ss. 150–156). Cieszyn: Książnica Cieszyńska.
- Szelong, K. (2000). Proces ewidencji i opracowania bibliotecznych zbiorów ks. Leopolda Jana Szersznika. Zarys historyczny. *Roczniki Biblioteczne*, 44, 87–134.
- Szelong, K. (2004). Kolekcja rękopisów biblioteki ks. Leopolda Jana Szersznika i jej obraz w XIX-wiecznym repertorium Albina Heinricha. Wprowadzenie do edycji. W: A. Heinrich, *Repertorium codicum manuscriptorum in caesareo-regia Bibliotheca Scherschnickiana Teschinii* (ss. 7–48). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski–Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych.
- Szpilczyński, S. (1971). „Tajemnice” Mistrza Aleksego Pedemontana. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 16(1), 27–51.
- [Sztuchlik, J.]. (2009). *Książka z biblioteki Jana Cratona z Krafftheimu — nadwornego lekarza trzech cesarzy*. <https://kc-cieszyn.pl/ksiazka-z-biblioteki-jana-cratona-z-krafftheimu-nadworno-lekarza-trzech-cesarzy/>.
- Sztuchlik, J., Picha, J. (2002). Literatura medyczna w zbiorach cieszyńskich lekarzy i farmaceutów w XVIII/XIX w. Na podstawie zapisów proveniencyjnych w Bibliotece Leopolda Jana Szersznika w Cieszynie. *Medycyna Nowożytna. Studia nad Kulturą Medyczną*, 9(1–2), 165–176.
- Šípek, R. (2014). *Die Jauerer Schlossbibliothek Ottos des Jüngeren von Nostitz*, t. 1. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Z Cieszyna i okolicy. (1856). *Gwiazdka Cieszyńska. Pismo dla zabawy, nauki i przemysłu*, 40, 325–326.
- Ziegenspeck, H. (1957). Cordus, Valerius. W: *Neue Deutsche Biographie*, t. 3 (s. 359). Berlin: Duncker & Humblot.

KRZYSZTOF NIERZWICKI

A COPY OF THE SECOND EDITION OF *DE HUMANI CORPORIS FABRICA*
BY ANDREAS VESALIUS (BASEL, 1555) IN THE COLLECTIONS OF CIESZYN
LIBRARY. PART II — IN LEOPOLD JAN SZERSZNIK'S LIBRARY
(19TH CENTURY)

Summary

The author has made an attempt to trace the history of the second edition of *De humani corporis fabrica* by Andreas Vesalius (Basel, 1555), which remains in the possession of Cieszyn Library since it was included in the collections of the Jesuit Leopold Jan Szersznik. Part I (*Roczniki Biblioteczne* 65/2021) presents the history of this copy before it was bought by Szersznik in 1802. In Part II, the author characterises Szersznik's medical collections and indicates the significance of Vesalius's work for them. He concentrates on the descriptive cataloguing of *De humani corporis fabrica* by Cieszyn librarians since its purchase in 1802. Then, he indicates other books in Szersznik's collections, previously belonging to 16th-century European physicians, including the volume belonging to Johann Crato von Crafftheim, an outstanding Renaissance physician from Wrocław. At the end, the author describes the Cieszyn copy of *De humani corporis fabrica* in detail and attempts to assess its readership.

KEY WORDS: Cieszyn, Cieszyn Library (Książnica Cieszyńska), Leopold Jan Szersznik (1747–1814), Andreas Vesalius (1514–1564), *De humani corporis fabrica*